

**Ethica Amoris, Sive Theologia Sanctorum, Magni
Præsertim Augustini, Et Thomæ Aquinatis**

Circa Universam Amoris & Morum Doctrinam, Adversus Novitias Opiniones
Strenuè propugnata, Et In Materiis Principaliter Hodie Controversis
Fundamentaliter discussa

De Externis Regulis Amoris Et Morum, Legibus Utique, ac Præceptis
Virtutum Theologicarum, & Cardinalium, necnon Decalogi & Ecclesiae -
Libros Vndecim Complectens

Henricus, de Sancto Ignatio

Leodii, 1709

Liber Octavus. Amor Temperans, sive de Temperantia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73203](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73203)

per patientiam patiuntur, & peiora evadunt, quibus per impatientiam mergerentur. Bona vero aeterna & magna non perdunt, sed promerentur, dum malis temporalibus brevibusque non cedunt. . . . Neque enim aeterna erit patientia (inquit c. 10.) quae necessaria non est, nisi ubi toleranda sunt mala; sed aeternum erit quod per patientiam pervenitur, tamque magnum, ut non sint condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis, dum modo Christiana sit patientia nostra. Non enim sicut omnes qui sciunt, sunt participes scientiae, ita omnes qui patiuntur, sunt participes patientiae (ait c. 6.) sed qui passione reflectuntur, hi patientia veritate laudantur, hi patientia munere coronantur. Passione vero reflectuntur, qui propter bonam causam, seu Deum, mala tolerant sine murmure contra Deum, sine odio adversus inferentes mala, & sine excessu doloris, aut tristitiae.

84 Vitia patientiae opposita sunt insensibilitas, & impatientia. Insensibilitas ei opponitur per defectum, impatientia per doloris excessum. Vitiosum est enim, naturaeque humanae dissentaneum, nec propriis malis tangi, nec alienis: cum id duritiae sit signum, veritatisque amicitiae, & vitae politicae indecorum. Vitiosa quoque impatientia: utpote quae excessivè quis dolet, vel ex dolore à recto discedit.

§. IV.

Perseverantia.

85 Perseverantia dupliciter accipitur. Uno modo, ut virtus adjuncta fortitudini,

per quam homo firmum habet propositum in opere bono persistendi, usque ad illius consummationem, & de facto persistit, non obstantibus molestiis & difficultatibus, ex actus diurnitate provenientibus. Quia vero aliquae sunt virtutes, quarum actus per totam vitam morali quodam modo durare, frequenterque exerceri debent, scilicet fides, spes, charitas, &c. idè respectu ejusmodi virtutum actus perseverantiae non consummatur, nisi in fine hujus vitae mortalis. Et propterea alio modo perseverantia sumitur ab Augustino pro ea quae usque in finem perseveratur in Christo. Finem autem dico, quo vita ista finitur, in qua tantummodo periculum est ne cadatur. Lib. de dono persever. cap. 1.

Vitia perseverantiae opposita sunt, mollietas per defectum, & pertinacia per excessum. Mollietas, ex vitae mollis & delicatae consuetudine, labores, & difficultates bonorum operum sustinere refugit. Pertinacia firmiter manet in propria sententia, vel actione suscepta, ubi non oportet, vel plusquam oportet, nullam habitam rationem difficultatum, vel rationum quae animum ab his revocare deberent. Quod profecto fatuae superbiae argumentum est. Nam, ut Seneca lib. 4. de benefic. c. 38. ait, non est levitas a cognito, & damnato errore discedere, & ingenue fatendum est, aliud perivi, deceptus sum. Hac vero superba stultitia perseverantia est, quod semel dixi, quaecumque est, firmum, ratumque sit. Non est turpe eum re mutare consilium.

LIBER OCTAVUS.

AMOR TEMPERANS,

Sive

DE TEMPERANTIA.

87 **U**m temperantiae sit, appetitum cohibere ab earum rerum amore, quae inordinate amantur, & maxime ab inordinato amore esculentorum, poculentorum, venerorumque: circa res istas planè necessarius est ordo amoris. Optima proinde temperantiae regula est, quam Augustinus tradit lib. de morib. Eccles. c. 19. Habet vir temperans in hujuscemodi rebus moralibus & sumentibus vitae regulam utroque Testamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet, sed ad vitam hujus, atque officiorum necessitatem, quantum fas est, usurpet, mentis modestiam, non amantis affectum.

Tom. II.

Siquidem, ut Apostolus ait ad Tit. 2. apparuit gratia Dei & Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, justè, & piè vivamus in hoc saeculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriae magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Et quænam est illa gratia Dei & Salvatoris, quæ sic apparuit erudiens nos, ut sobriè vivamus, quantum ad nos, justè ad proximum, piè ad Deum; nisi illa quæ nobis peccati odium, & justitiæ inspirat amorem, interius illustrando mentem cognitione veritatis, & inflammando cor amore rectitudinis? nisi illa,

S f

quæ diffusâ per Spiritum sanctum charitate, legem vitæ ac disciplinæ scribit in cordibus nostris? Charitatis ergo diffusio est cordium eruditio, sive gratia erudiens, non solum pauperes, opifices, & plebeios, sed omnes homines, etiam divites ac potentes, non ut molliter vivant, sed ut abnegantes impietatem, non hanc, vel illam, sed generaliter omnem, & sæcularia desideria omnia, sobriè, iustè, & piè vivant in hoc sæculo.

CAPUT I.

Temperantiæ definitio, officium, & vitia opposita.

88 **T**emperantia, quam sobrietatis nomine Apostolus intelligit loco citato (juxta S. Thomam ad eundem Apostoli locum) fumitur pro quolibet usu mesurato, seu moderato rerum exteriorum, & extrinsecarum passionum, hoc est sic ut homo cum mensura rationis utatur exterioribus rebus, & propriis passionibus. Propriè versatur circa concupiscentias & delectationes sensus, sæculariaque desideria carnis, ut Apostolus loquitur. Quemadmodum enim fortitudo versatur circa timores maximorum malorum; ita temperantia circa concupiscentias maximarum delectationum, scilicet cibi, potus, venererum, divitiarum, &c. Unde temperantia rectè definitur, *virtus refranans affectum ab iis que sensibus sunt jucunda*. Officium proinde ipsius est, facere id quod Apostolus dicit Rom. 13. *Carnis curam ne feceritis in desideriis*. Non dicit simpliciter, *curam carnis ne habueritis*: carnis quippe curam gerere non prohibet ad sustentationem vitæ vel naturæ, sive in specie, sive in individuo; sed addit, *in desideriis*, ut scilicet inordinata carnis desideria non sequamur, sed moderemur, secundum illud: *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis*. Moderemur (inquam) secundum regulam necessitatis hujus vitæ. Quia finis est regula eorum quæ sunt ad finem. Et ideo necessitatem hujus vitæ temperantia accipit velut regulam delectabilium, quibus utitur, ut scilicet tantum, & eo modo iis utatur, quantum & quomodo exigat necessitas hujus vitæ. Necessitas (inquam) non ea sola, quæ necessarium dicitur, sine quo res nullo modo esse potest, sed quæ id vocatur necessarium, sine quo vita convenienter esse non potest, spectatis circumstantiis, tum scilicet honestatis, tum status, dignitatis, officii, opulentiae, familiariae, &c. uti docet S. Thomas q. 141. a. 6. ad 3. insinuatque Augustinus his verbis n. 87. *laudatis, ad vitæ hujus & officiorum necessitatem*. Si enim officiorum habenda sit ratio, profectò & status, & dignitatis, & opulentiae, &c. Unde form. 61. edit. noviss. Paris. dicit, *se cogere nolle divites, epulis & cibis pauperum vesci. Utantur divites conditio-*

ne infirmitatis suæ, sed doleant aliter se non posse Utere cibus electis, pretiosis, quia sic consuevisti conceditur tibi: utere superfluis, da pauperibus necessaria; utere pretiosis, da pauperibus vitia.

Alia tamen est regula temperantiæ in esculentis & poculentis; alia in veneris. In esculentis namque & poculentis regula sumenda est ex fine immediato, ob quem ista usurpantur, qui est bona corporis valetudo, debitaque mentis ad functiones suas dispositio ad Dei servitium ultimatè ordinata. Ob istam quippe causam, & quatenus eum in finem expedit, edendum est ac bibendum, non amplius, nec minus; etsi subinde ob finem altiore, quam sit valetudo corporis, v. g. ob ipsius mortificationem, vel pro peccatis satisfactionem, minus sumere liceat. In veneris autem, extra conjugium, regula est, ab iis prorsus abstinere, & in conjugio eatenus uti, quatenus expedit causam generandæ prolis, non voluptatis. Usus quippe uxoris immoderatus est, nisi liberorum procreandorum causâ fiat, ut probat Augustinus serm. 278. edit. Paris. vel causâ redditionis debiti, prout alibi dicit. *Solâ enim generandæ causâ est inculpabilis sexus utriusque commixtio* (respectivè ad petentem) serm. 351.

Vitiâ temperantiæ opposita sunt insensibilitas per defectum, & intemperantia per excessum. *Insensibilitas* est vitium, quo quis omnes corporis delectationes, etiam necessarias, refugit & averfatur. Rarò contingit. Effet tamen peccatum mortiferum, si ex eo quis negligeret id ad quod graviter obligatur, v. g. si quis negaret debitum conjugii exigenti, vel sumere nollet cibum ad vitam necessarium.

Observat tamen S. Thomas q. 142. a. 3. *moderatam abstinentiam à delectationibus corporis, quandoque laudabilem esse, ac sæpè necessariam*. Si enim propter recuperandam sanitatem corporalem, laudabiliter quandoque abstinent homines à delectationibus ciborum, potuum, ac venererum; cur non & penitentes ad recuperandam anime sanitatem abstinentiâ delectabilium, quasi quædam diætâ utantur? Et homines volentes contemplationi & rebus divinis vacare, oportet ut se magis à carnalibus desideriis abstrahant.

Intemperantia verè à Philosopho puerile vitium appellatur, inquit S. Thomas a. 2. estque vitium omnino exprobrabile propter duo, uti prosequitur a. 4. *Primo, quia maxime repugnat excellentiæ hominis versando circa delectationes nobis & brutis communes*. 2º. *quia maxime repugnat hominis charitati, vel pulchritudini: in delectationibus enim carnis minus apparet de lumine rationis, ex qua est tota charitas & pulchritudo virtutis*. Est autem intemperantia, vitium, quo quis voluptates corporis, gustus præsertim ac venererum, immoderatè appetit, rationisque

ac divinæ Legis regulam in earum usu excedit. Esse peccatum in suo genere mortale, constat ex dictis, & dicendis de luxuria & gula.

CAPUT II.

Temperantia partes velut integrantes.

93 **S**upponit S. Thomas alias esse partes integrantes alicujus virtutis, alias subjectivas; alias potentiales. Partes integrantes sunt conditiones requisitæ ad aliquam virtutem. Partes subjectivæ sunt diversæ ejus species. Partes potentiales sunt accessoriæ virtutes, quæ non versantur circa materiam virtutis principalis, sed simili modo versantur in aliis materiis.

94 Partes itaque temperantiæ velut integrantes, sunt verecundia & honestas. Quia sunt conditiones illam complentes. Per verecundiam enim animus abhorret à turpitudine temperantiæ opposita; per honestatem, temperantiæ amat decorem.

Verecundia itaque est timor & horror turpitudinis, & vituperii intemperantiam consequentis. Illam commendat Apostolus 1. Timoth. 2. *Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis criminibus. Ordo vite nobis tenendus est* (ait Ambrosius l. 1. offic. c. 18. & 43.) & à verecundia prima quadam fundamenta ducantur, quæ sociæ ac familiaris est mentis placiditati, proterviam fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fovet, decorum illud requirit. . . Pulchra virtus est verecundia, & suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum transgrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis plerumque in verbis refulget. Ipsum vocis sonum libat modestia, ne cuiusquam offendant aurem vox fortior. Silentium quoque ipsum. . . maximus actus verecundia est. . . Est & in oculis verecundia, ut nec videre virum femina, nec videri velu. . . Est etiam in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia. Habitus etiam in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri absconditus, aut lenior, aut jactantior, aut turbidior; aut contra, gravior, & constantior, & purior, & maturior estimatur. Inverecundum est sensim ambulando imitari histrionicos gestus, & quasi quadam fercula pompæ, ut quotiescumque gradum transferunt, modulos quosdam servare videantur. Inverecundum quoque cursim ambulare, nisi cum causa exigat alicujus periculi, vel justa necessitas. Est gressus probabilis, in quo sit species authoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit & affectatio, sed motus sit purus & simplex. Nihil enim fucatum placet. Multo magis inverecundum est, siquid turpe ore exeat.

Tom. II.

non enim cibus coinquinat hominem, sed injusta obirelatio, sed verborum obscenitas. Hæc etiam vulgo pudori sunt. . . . Et non solum nihil indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus hujusmodi præbere dictis. . . . Quoniam quæ delectat audire, alterum loqui provocat. Partes corporis, quas natura, mater verecundia, tegere jubet, detegere, aut spectare pudor est. Si casu aperiantur, confunditur verecundia. Si studio, impudentia estimatur. Sed & earum indicia, ususque suis appellationibus nuncupare indecorum est. Ex his satis apparet, quid sint inverecundia, & impudentia, vitia verecundia opposita.

Honestas est virtus inclinans ad cavenda quæcumque inhonesta sunt, vel indecora, maxime in esculentis, poculentis & venereis. Ad ipsam pertinet illud Apostoli 1. Cor. 14. *Omnia vestra honestè, & secundum ordinem fiant. Querendum in omni actu, quid personis, quid temporibus conveniat, atque ataribus* (ait rursum Ambrosius lib. 1. offic. cap. 43. & 45.) *Sæpe enim, quod alterum decet, alterum non decet. Aliud juveni aptum, aliud seni, aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Non mediocre est rebus singulis modum servare, atque impartiri ordinem, in quo verè pralucet illud, quod decorum dicitur, quod ita cum honesto conjungitur, ut separari non queat. Siquidem & quod honestum decet, & quod decet honestum est. . . . Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem quasi mortem fugiat. . . . Solliciti debemus esse, ne quid temerè, aut incuriosè geramus, aut quidquam omnino, cujus probabilem viris sapientibus non possimus rationem reddere. Quia, ut paulò antè dixerat, negligere bonorum iudicia, vel arrogantia, vel dissolutionis est. Dixerat etiam cap. 9. quòd etiam si Philosophi Ethnici honestum ab utili discernant, discernere non debeant Christiani. Nos quippe nihil utile, nisi quod ad vitam illius æternæ prosit gratiam, desinimus, non quod ad delectationem presentis. Est igitur non solum familiare contubernium honestatis, & utilitatis, sed eadem quoque militas, quæ honestas. . . . Qui profectò sapi, nescit sua spectare commoda; sed ad illud, quod æternum est, quod decorum, atque honestum, toto affectu intendit, quærens, non quod sibi utile est, sed quod omnibus, id est quod utile est ad vitam æternam, quæ est finis omnium.*

CAPUT III.

Partes subjectivæ, seu species temperantiæ.

96 **Q**uatuor sunt species temperantiæ, scilicet abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Cum enim virtutes ab objectis specificentur, temperantiæ species variæ sunt pro materiæ vel objecti varietate. Quia verò temperantia versatur circa delectationes gustûs, & tactûs, seu cibi, potûs, & ven-

Oo 2

reorum: abſtinentia moderatur delectationem cibi. Sobrietas, delectationem potūs. Caſtitas, delectationem copulæ carnalis. Pudicitia, delectationem actuum ad copulam diſponentium, ſcilicet amplexuum, & tactuum.

- 97 Actus abſtinentiæ eſt jejunium, de quo l. ult. de præceptis Eccleſiæ. Sobrietati opponitur ebrietas, de qua to. i. l. 10. p. 2. c. 14. Specialia quædam de temperantia circa cibum & potum ſubjungemus cap. 7.
- 98 Caſtitas & pudicitia ſunt virtutes carnalium voluptatum moderatrices; caſtitas quidem moderatrix carnalis commixtionis, ne aliquid circa eam illicitum fiat; pudicitia verò, actuum ad illam diſponentium, ſcilicet oſculatorum, tactuum, &c. ut dixi.
- 99 Triplex eſt caſtitas, conjugalis, vidualis, virginalis. Conjugalis eſt propositum abſtinendi propter Deum ab omni delectatione carnali cum non conjuge, nec eâ utendi cum conjuge, niſi juxta regulam rectæ rationis, divinæque legis. Vidualis eſt propositum vidui vel viduæ abſtinendi imposterum propter Deum ab omni delectatione carnali experta. Virginalis (duabus prioribus excellentior) eſt propositum totâ vitâ abſtinendi ab omni prorsus delectatione carnali propter Deum. Unde Ambroſius lib. 1. de virginib. dicit, quòd caſtitas virginalis eſt experti contagionis integritas. Et S. Thomas q. 152. a. 1. *Virginitas hoc importat, quòd persona cui meſt, immunis ſit à concupiſcentia aduſione, id eſt à voluntaria delectatione venerea, qua eſt ex ſeminis reſolutione. Quæ, ut ad 2. & 4. addit, dupliciter poteſt contingere. Uno modo, ſi procedat ex mentis proſito, & ſic tollit virginitatem, ſive fiat per concubuum, ſive abſque concubuum. . . Alio modo poteſt provenire, vel dormiendo, vel per violentiam illatam, cui mens non conſentit, quomòis caro delectationem experiatur; vel ex infirmitate nature, ut patet in his qui fluxum ſeminis patiuntur. Et ſic non perditur virginitas: quia talis pollutio non accidit per impudicitiam, quam virginitas excludit. Articulo verò 3. ad 3. explicans illud Hieronymi epilt. ad Euftochium: *Audentius loquar, cum omnia Deus poſſit, ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam, dicit, quòd qui virginitatem peccando amiſit, per pœnitentiam non recuperat virginitatis materiam, ſed recuperat virginitatis proſitionem. Quodque materia virginitatis miraculoſe reparari poteſt à vinitus, ſcilicet integritas membri; ſed non formale, ita ut qui voluntariè expertus eſt voluptatem veneream, fiat non expertus. Non enim Deus poteſt facere, ut ea que facta ſunt, non ſint facta.**
- 100 In 4. diſt. 49. q. 5. a. 3. q. 1. ad 2. dicit, quòd in continendo, ſecundùm aliquid, majorem pugnam ſuſtinent virgines, & ſecundùm aliquid viduæ, cæteris paribus. *Virgini-*

bus enim concupiſcentiam inflammat experientiæ deſiderium, quòd ex quadam quaſi curioſitate procedit, quâ ſit, ut homo libentius videat qua nunquam vidit. Et etiam quandoque eis concupiſcentiam auget eſtimationem majoris delectationis, quàm ſit ſecundùm rei veritatem; ſicut & inconfideratio eorum incommodorum, que delectationi hujusmodi adiunguntur. Et quantum ad hoc viduæ minorem ſuſtinent pugnam. Majorem autem, propter delectationis memoriam. Et in diverſis unum alteri præjudicabit, ſecundùm diverſas hominum diſpoſitiones. Quia quidam magis moventur hoc, quidam illo. Quidquid autem ſit de quantitate pugna; tamen hoc certum eſt, quòd perfectior eſt victoria virginum, quàm viduarum. Perfectiſſimum enim genus victoria eſt, & pulcherrimum, nunquam hoſti ceſſiſſe. Corona autem non debetur pugna, ſed victoria de pugna.

Facilius tamen, ſecundùm Auguſtinum, 102 à plerique ſervatur caſtitas virginalis, quàm conjugalis: *Multi (inquit l. de bono conjugali c. 21.) facilius ſe abſtinent, ut non utantur ullâ delectatione, vel commixtione carnali, quàm temperent, ut bene utantur, quia difficile eſt non excedere meſuram in re vehementiſſimè delectante. Et c. 22. Ego facilius non utar nuptiis, quibus eſt uſus Abraham, quàm ſic utar nuptiis, quemadmodum eſt uſus Abraham. Ita etiam inclitus Martyr Thomas Morus, qui (ut Stapletonus refert in ejus vita) narravit, quòd cum auſteritatibus, & aliis mediis piis, motus carnis, qui in juvenutis flore & fervore ardere ſolent, evincere ſe non poſſe ſibi videretur, uxorem duxerit: ſed poſtea non ſine magna animi triſtitia ac mœrore dicere ſolitus fuerit, multò facilius eſſe legem carnis in calibatu vincere, quàm in matrimonio.*

CAPUT IV.

Obligatio & excellentia caſtitatis.

TAmetsi virginitas non ſit de præcepto, 103 ſed de conſilio, juxta illud: *De virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do.* Caſtitem eſſe præceptam 6. & 9. præcepto, non eſt dubium. Præcepta verò iſta (ſicut & quintum, octavum, &c.) conſiderari poſſunt partim ut affirmativa, partim ut negativa. Quatenus affirmativa, præcipiunt caſtitem externam, & internam, non virginalem, ſed generalius ſumptam, prout etiam in conjugatis reperitur, & prout ab Apoſtolo ſumitur 2. Cor. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, definiturque, virtus que venereorum voluptates ſecundùm legem Dei moderatur.* Quatenus negativa, prohibet uſum iſtius voluptatis non conjugalem.

Virtutis iſtius excellentia & perfectio 104 conſtat partim ex fortitudine, quam comi-

tem habet, quã potius quolibet mala tolerare, quã malo, seu impuritati consentire decrevit homo castus. Partim ex hoc quod legem carnis, seu rebellionem ipsius subiciat legi mentis. Partim denique ex fine ipsius, qui est sanctitas corporis & spiritus, in ordine ad placendum Deo. Unde tantò major est excellentia ipsius, quantò major & ferventior est amor, quo puritas & sanctitas corporis ac spiritus (inordinationi turpium delectationum opposita) amatur, quantò etiam majus & ferventius est desiderium per illam placendi Deo.

105 Unde divina nos Scriptura docet, virtutem illam plurimum placuisse Deo in Patriarcha Joseph, cui propterea Deus dedit Prophetiæ spiritum, & intelligentiam somniorum. In Judith, quam Deus elegit ad liberationem populi Israël de manu Holofernis & ad confusionem tam mirabilem exercitûs ipsius, ut ipsi populus acclamaverit: *Tu laetitia Israël, tu honorificentia populi nostri. Quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, & post virum tuum, alterum nescieris. Ideo & manus Domini confortavit te, & ideo eris benedicta in æternum.* In Joanne Evangelista, qui à Christo dilectus fuit privilegio amoris præcipui, ut Ecclesia canit in ejus officio, & cæteris aliis à Domino meruit honorari. Quare? *Quoniam specialis prærogativa castitatis ampliori dilectione fecerat dignum.* Sed præ cæteris omnibus in Beatissima Virgine Maria, ut enim Christus ostenderet quantum sibi castitas placeret, nasci noluit nisi ex Virgine, virginum omnium castissima, quæ, tametsi foret conjugata, noluit tamen, ut in sua conceptione actus conjugalis, quamvis licitus, interveniret.

106 Nec Ecclesia permittit, ut alii, quàm voto castitatis obstricti, Christum in altaris sacrificio tangant; imò ne quidem ut ad Subdiaconatum promoveantur, nisi eodem voto pariter adstricti, propter accessum Subdiaconorum ad istud sacrificium. Et quot Sancti & Sanctæ novi Testamenti maluerunt mori, quàm libidine seu foedâ voluptate foedari? Quot mediis in ignibus nescierunt ardere, matrimonio castitatem heroicâ fortitudine fociantes. Quos inter Cassianus Collat. agens de Abbate Joanne, narrat, quod cum Abbas iste dæmoniacum liberare conaretur, nec posset, venit ad ipsum homo habitu secularis, ad cujus adventum dæmon ab obfesso corpore statim effugit, confessus se propter secularem istum fugere. Admiratus Abbas, quomodo tanta in homine isto virtus esset, curiosius percontari cepit (ait Cassianus) atque audivit, ipsum olim, dum Monasticæ professionis desiderio teneretur, compulsus fuisse ad ducendam uxorem, cum qua jam annum undecimum in virginitate perseveraverat. De alio Sancto Ecclesiastica narrat Histo-

ria, quod cum extraordinario castitatis & pudoris dono polleret, seque nudare renuisset ad pertransendum fluxium, quem aliter pertransire non poterat, ab Angelo miraculosè translatus fuerit, Deo manifestante, quàm sibi gratus pudor ipsius esset.

Sunt quidem exempla ista Sanctorum, 107 continentium se ab ipomet actu conjugali. Non ideo tamen existimandum, solam Deo placere castitatem virginalem, & vidualem (qualis fuit castitas Judith) imò plurimum ipsi placuit castitas conjugalis Abrahami, Saræ uxoris Tobiae junioris, aliorumque Sanctorum veteris Testamenti, in tantum, ut Abrahami castitatem Augustinus in lib. de bono conjugali, & de sancta virginitate præferat castitati plurimarum Virginum: eo quod Abraham affectu fuerit virgo, nec nisi intuitu Salvatoris ex se nascituri usus conjugio. Tantò verò excellentior, Deoque gratior est castitas conjugalis, quantò magis accedit ad virginalem, quoad affectum, & quantò magis eam imitari studet, quantum status ipsius permittit.

Denique tantò commendabilior est castitas, 108 quantò graviora sunt luxuria mala, à quibus liberat, & quantò majora bona, quæ secum affert. Neque enim minora bona ex castitate, quàm mala ex luxuria proveniunt. Mens namque casta multò melius percipit ea quæ Dei sunt, quàm animalis homo, qui ea non percipit. De eaque intelligi potest beatitudo, de qua Christus ait: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et hinc est, quod S. Joannes Evangelista præ cæteris Evangelistis, in contemplandis sublimibus Christianæ Religionis mysteriis excellat, altiùsque & sublimius aliis tribus erexit prædicationem suam, & de Domini divinitate, quomodo nullus alius, est locutus. Hoc enim cruciavit, quod in convivio, super pectus Domini recumbens, de illo in secreto bibit. Quid plura? Castitas est, quæ *vas fragile, quod portamus, in quo & crebro periclitamur (ut monet Apostolus) in sanctificatione tenet, & honore, & instar odoriferi balsami, sensus & artus continet, ne corrumpantur & putrescant.* Bernardus episc. 42.

CAPUT V.

Castitatis impedimenta, eorumque remedia.

Sanctus Thomas opusc. 35. aliàs 18. de 109 perfectione vitæ spiritual. cap. 9. monet, tria esse impedimenta castitatis, seu continentiae. *Primum ex parte proprii corporis: secundum ex parte anime: tertium ex parte exteriorum personarum, vel rerum.* Ex parte quidem proprii corporis; quia, sicut Apostolus dicit ad Galat. 5. 15. *caro concupiscit adversus spiritum; cujus carnis opera ibidem esse dicuntur; fornicatio, immunditia, impudicitia;*

Et cetera hujusmodi. Hac autem concupiscentia, carnis est lex, de qua dicit Apostolus Rom. 7. 23. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis mee. Quanto autem caro magis fovetur per ciborum affluentiam, & deliciarum molliem, tanto hujusmodi concupiscentia magis crescit. Unde Hieronymus dicit: Venter vero abstians, cito desumpat in libidinem. Et Proverb. 21. Luxuriosa res, vinum. Et Job. 40. 16. dicitur de Behemoth, per quem diabolus significatur: Sub umbra dormit, in secreto calami, in locis humentibus. Quod exponens Gregorius 33. Moral. dicit: Loca humentia sunt opera voluptuosa, pes quippe in arida terra non labitur; fixus vero in lubrico, vix tenetur. In locis ergo humentibus iter vite presentis faciunt, qui in hac ad justitiam recti stare non possunt. Oportet igitur continentia viam assumentibus carnem propriam, abstractis deliciis, vigiliis & jejuniis, & hujusmodi exercitiis castigari: cujus rei exemplum Apostolus nobis ostendit 1. Cor. 9. dicens: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et paulo post: Castigo corpus meum, & in servitium redigo, ne forte, cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar. Et quod opere perfecit, verbo docuit. Dicit enim Rom. 13. Non in cubilibus, & impudiciis... & carnis curam ne feceritis in desideriis. Recte autem dicit, in desideriis, id est ad voluptatem: quia ad necessitatem naturae carni cura est impendenda. Unde idem dicit ad Ephes. 5. Nemo carnem suam unquam odio habuit.

Ex parte autem anime propositum continentiae impeditur, dum lascivis cogitationibus immoratur. Unde Dominus per Prophetam dicit Isaia 1. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Male enim cogitationes plerumque ad malum faciendum inducunt. Unde dicit Michaeas 2. Ve qui cogitatis inutile. Et statim subditur, & operamini malum in cubilibus vestris. Inter ceteras autem cogitationes malas, magis ad peccatum inclinant cogitationes de delectationibus carnis. Cujus ratio, etiam secundum Philosophorum doctrinam, dupliciter assignari potest. Una quidem, quia cum ipsa delectatio sit homini connaturalis, & a juventute communita, facile in ipsam appetitus fertur, cum eam cogitatio proponit. Unde Philosophus dicit 2. Ethic. quod delectationem judicare possumus de facili, quin accipiamus eam. Secunda ratio est quia, ut idem dicit in 3. Ethic. delectabilia in particulari sunt magis voluntaria, quam in universali. Manifestum est autem, quod per moram cogitationis ad particularia quoque descendimus. Unde per cogitationem animam maxime libido provocatur. Et propter hoc Apostolus 1. Cor. 6. dicit: Fugite fornicationem: quia, ut Glossa dicit ibidem, cum aliis vitiis potest expectari confusus; sed hanc fugite, ne approximet: quia non aliter potest vinci. Contra igitur hujusmodi continentia impedimentum, multiplex reme-

dium invenitur. Cujus primum & precipuum est, ut mens circa contemplationem divinarum, & orationem occupetur. Unde dicit Apostolus Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria; sed impleamini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis, & Canticis spiritualibus (quod ad contemplationem pertinere videtur) cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. Quod ad orationem pertinere videtur. Hinc etiam Dominus per Prophetam dicit Isa. 48. Laude mea infranabo te, ne intereas. Est enim quoddam frantum animam ab interitu retrahens laus divina.

Secundum remedium est studium Scripturarum, secundum illud Hieronymi ad Ruf. Monach. Ama Scripturarum studia, & carnis vitia non amabis. Unde Apostolus, cum dixisset 1. Timoth. 4. Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate, statim subdit: dum venio, attende lectioni.

Tertium remedium est quibuscumque cogitationibus bonis animum occupare. Unde Chrysostomus super Mattheum dicit, quod abscissa membri non comprimit tentationes, & tranquillitatem facit, ut bona cogitationis frenum. Unde Apostolus ad Philipp. 4. dicit: De cetero, fratres, quaecumque sunt vera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae famae, siqua virtus, siqua laus disciplinae, haec cogitate.

Quartum remedium est, ut homo, ab otio desistens, etiam in corporalibus laboribus seipsum exerceat. Dicitur enim Eccli. 33. 29. Multam malitiam docuit otiositas. Et specialiter otium est carnalium incentivum. Unde dicitur Ezech. 16. 49. Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius. Et ideo Hieronymus ad Ruf. Monach. scribens dicit: Facito aliquid operis, & semper diabolus inveniat te occupatum.

Quintum remedium adhibetur contra carnis concupiscentiam, etiam per aliquas animi perturbationes. Unde Hieronymus refert in eadem epist. quod in quodam Cenobio erat quidam adolescens, qui nulla abstinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere. Unde eum periclitantem Pater Monasterii hac arte servavit. Imperavit enim cuidam viro gravi, ut jurgis atque conviciis eum insectaretur; & post irrogatam injuriam primus veniret ad conquerendum. Vocati etiam testes, pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat: solus Pater Monasterii defensionem suam opponebat, ne abundantiori tristitia frater ille absorberetur. Ita annus ductus est; quo expleto, interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, respondit: Papa! vivere mihi non licet, & fornicari libet.

Ex parte autem exteriorum rerum, propositum continentiae impeditur per aspectum, &

frequentia colloquia mulierum, & earum consortia. Unde dicitur Eccli. 9. „ Propter speciem mulieris multi perierunt: ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. „ Et postea subditur: „ Colloquium ipsius quasi ignis exardescit. „ Et ideo contra hoc est adhibendum remedium, quod ibidem dicitur v. 3. „ Ne respicias mulierem multivolam, ne fortè incidas in laqueos illius. „ v. 4. „ Cum saltatrice ne assiduus esto, nec audias illam, ne fortè percas in efficacia illius. „ Et Eccli. 42. 21. dicitur omni homini: „ Noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea, & à muliere iniquitatis viri. „ Unde Hieronymus contra Vigilantium scribens, dicit, quòd Monachus, sciens imbecillitatem suam, & vas fragile quod portat, timet offendere, ne impingat, & corruat, atque frangatur. Unde & mulierum, maxime adolescentularum, vitat aspectum, ne enim capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Ex quo patet, quòd, sicut Abbas Moyses dicit in Collationibus Patrum, pro puritate servanda, solitudo sectanda est, ac juniorum inedia, vigiliis, labores corporis, nuditatem, lectionem, ceteras virtutes debere non suscipere novimus: ut scilicet per illas ab universis passionibus noxiis illasum parare cor nostrum & conservare possimus, & ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo ascendere.

116 Etiam conversationem familiarem personarum spiritualium diversis sexus admodum periculosam esse, monet sapienter idem S. Thomas opusc. 64. de periculo familiaritatis. Observatione digna sunt Anglicana ista verba ipsius: „ Noverint ipsi, quòd licet carnalis affectio sit omnibus periculosa & damnosa, eis tamen periculosa est magis, maxime quando conversantur cum persona, quæ spiritualis videtur. Nam quamvis eorum principium purum videatur; frequens tamen familiaritas domesticum est periculum, delectabile detrimentum, & malum occultum bono colore depictum. Quæ quidem familiaritas quantò plus crescit, tantò plus infirmatur principale motivum, & utriusque puritas maculatur. Non tamen de hoc statim pendunt: quia sagittarius (infernalis) à principio non mittit sagittas venenatas, sed solum aliquantulum vulnerantes, & amorem augmentantes. Ad tantum verò in brevi deveniunt, ut jam non velut Angeli, sicut ceperant, se invicem alloquantur, & videant, sed tamquam carne vestitos se mutuo intueantur, & sentiant mentes quibusdam commendationibus, ac verbis blanditoriis vulneratas, quæ videntur ex prima devotione procedere. Exinde unus incipit alterius presentiam corporalem appetere: quia forma vel species corporis, in utriusque mente concepta, incitat eos ad volendum presentiam corporalem, quâ in sit

eis presentia mentalis. Sicque spiritualis devotio paulatim convertitur in corporalem & carnalem; & sic ipsorum mentes, quæ solebant in oratione cum Deo, absque intermedio, loqui, nunc inter se & Deum alter ponit alterius corporalem effigiem, quam velant & obtenebrant, ponentes sibi ipsi faciem Dei cum facie creaturæ. Et non minùs horrendum est, quòd cum hi proprium errorem percipere, & emendare deberent, in ipsius potius nutrimentum erroris, totum illud judicant ex maxima charitate procedere, mentientes sibi, quòd hoc faciunt, ac si pro se invicem cogantur orare gratiã & virtute divinã. Quales autem illusiones recipiant, præsertim mulieres, quæ citiùs fidem adhibent illusioni mentali, esset horribile, & quasi impossibile declarare. Sentiant namque in oratione præfata, & representatione mentali calorem quemdam ignitum à sagittario illatum, quem credunt, & dicunt esse ignem charitatis à Spiritu sancto transmissum, volente conjungere spiritum unius spiritui alterius vinculo charitatis; cum inde sit ignis libidinosi amoris, prout sequentia manifestant. Et tamen deliberant, se, tamquam spirituales unitos, posse securiùs ac prolixius simul loqui, atque in hoc tempus non perdere, sed lucrari. Proinde modos insolitos, & cautelas mirabiles adveniunt, quibus procurant simul colloqui, & frequenter, allegantes unus alteri causas utilitate ac necessitate depictas: cum tamen in veritate nihil aliud sit causa, nisi onus cui ratio jam succumbit. Sic itaque carnali concupiscentiã excæcati, tempus, quod olim consueverant in oratione expendere, ac spiritualiter occupare, nunc in hujusmodi familiaritatibus & colloquiis perdunt. Et sic (quod dolendum est) allocutiones divinas pro carnalibus commutantes, nisi morã serotinã cogente, aut aliã inevitabili causã, non possunt ab invicem discedere: tunc inviti ac tristes discedunt. Hæc autem tristitia certissimum est indicium, quòd carnis vinculo sunt alligati. Et in hoc miseri periculum non agnoscunt. Tandem ita se seduci permittunt, ut aliquando se invicem familiariter tangerent, sub specie charitatis, referentes sibi invicem immensum cordis amorem, quod impudenter charitatem appellant. „ Huc usque S. Thomas.

CAPUT VI.

Encomia & prerogative castitatis virginalis.

EX dictis n. 99. satis intelligitur, castitatem virginalem, consideratam secundum quod præcisè importat carnis integritatem, non esse formale virginitalis, sed materiale dumtaxat. Formale enim virginitalis est propositum in illius definitione ex-

preſium, abſtinendi propter Deum ab omni delectatione carnali, ſive affectus, quo mens propter Deum uſque aded amat illam integritatem, ut in perpetuum remota eſſe velit ab omni eo quod ei adverſatur. Et hinc eſt quod formale virginittatis permanere poſſit abſque materiali, in iis utique, quibus carnis integritas per violentiam, ſeu aliam cauſam non voluntariam auferitur, uti docet S. Auguſtinus l. 1. de Civit. Dei c. 18. Et ante S. Auguſtinum, ſancta Lucia Tyrannum alloquens: *Si invittam (inquit) juſſeris violari, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam.*

118 Porro iſtius integritatis amorem Deo valde placere probant 1º. encomia illius, quæ continentur in ſacris oraculis. Eccli. 26. 20. *Omnis ponderatio non eſt digna continentis animæ.* Matth. 19. *Sunt Eunuchi, qui ſeipſos caſtraverunt propter regnum calorum: qui poteſt capere, capiat.* Quibus poſtremis verbis magnitudinem virtutis oſtendit, ut Chryſoſtomus ait in eum locum. 1. Cor. 7. *Bonum eſt homini mulierem non tangere. . . . Volo enim vos omnes eſſe ſicut meipſum. . . . Dico autem non nuptis & viduis, bonum eſt illis, ſi ſic permanent, ſicut & ego. . . . De virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do. . . . Bonum eſt homini ſic eſſe. . . . Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini ſunt, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu: quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. . . . Qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit; & qui non jungit, melius facit.* Apocal. 14. *Vidi, & ecce Agnus ſtabat ſupra montem Sion, & cum eo 144. milia habentes nomen ejus, & nomen Patris ejus ſcriptum in frontibus ſuis. . . . Et cantabant quaſi canticum novum ante ſedem Dei. . . . Et nemo poterat dicere. . . . canticum, niſi illa 144. milia, qui empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virginibus enim ſunt. Hi ſequuntur Agnum quocumque ierit.* Ad quæ verba alludens Auguſtinus in l. de S. Virginit. c. 27. *Pergite utique ſancti Dei (inquit) pueri ac puella, mares ac femina, cælibes & innuptæ, pergite perfeveranter in ſinem. Laudate Dominum dulciter, quem cogitaſtis uberius. Sperate feliciter, cui ſervitiis inſtantius. Amate ardentius, cui placetis attentius. Lumbis accinctis, & lucernis ardentibus expectate Dominum, quando veniat à nuptiis. Vos afferetis ad nuptias Agni canticum novum, quod cantabitis in citharis veſtris. Non utique tale, quale cantat univerſa terra, cui dicitur: " Cantate Domino canticum novum, cantate Domino univerſa terra. ", Sed tale, quale nemo poterit dicere, niſi vos. Sic enim vos vidi in Apocalypſi quidam præ cæteris dilectus ab Agno, qui diſcumbere ſuper pectus ejus ſolitus erat, & bibeat, & eructabat mirabilia ſuper caeleſtia verbum Dei. Ipſe vos vidi duodecies duodena milia Sanctorum Citharædorum illibate virginittatis in corpore, inviolata veritatis in corde;*

& quia ſequimini Agnum quocumque ierit, ſcripſit ille de vobis. Quo ire putamus hunc Agnum? quo nemo eum ſequi vel audeat, vel valeat, niſi vos. Quo putamus eum ire? in quos ſalutem & præſidia ubi credo ſunt gramina, gaudia, non gaudia ſæculi hujus vana, inſana mendaces, nec gaudia qualia in ipſo regno Dei cæteris non virginibus erunt, ſed a cæterorum omnium gaudiorum ſorte diſtincta. . . . Gaudia propria virginum Chriſti non ſunt eadem non virginum, quamvis Chriſti. Nam ſunt aliis alia, ſed nullis talia. Ite in hac, ſequimini Agnum: quia & Agni caro utique virgo.

Secundò iraque, caſtittatis virginittatis excellentiam probant elogia quæ ipſi tribuunt ſancti Doctores. Auguſtinum audivimus, audiamus & Cyprianum, & Ambroſium, & Bernardum, & Anſelmum: *Nobis (inquit S. Cyprianus tr. de diſciplina & habitu virginum) ad virginibus ſermo eſt, quarum quò ſublimior gloria, eò major eſt cura. Floſ eſt ille Eccleſiaſtiſci germinis, æcus atque ornamentum gratia ſpiritualis. . . . Dei imago reſpondens ad ſanctimoniam Domini; illuſtrior portio gregis Chriſti.*

Quid verò Ambroſius in lib. offic. 2º Virginitatis gratiã meruit à Chriſto eligi, ut eſſet corporale Dei templum, in quo corporaliter habitavit plenitudo divinitatis. Virgo generavit mundi ſalutem. Virgo peperit vitam univerſarum. Et l. de viduis: *Supergreditur virginittas conditionem naturæ humanæ, per quam homines Angelis aſſimulantur. Major tamen eſt victoria virginum, quam Angelorum. Angeli enim ſine carne vivunt; virginibus verò in carne triumphant.*

Bernardus tr. de morib. & vita Episcop. 121 *Sola caſtittas virginittatis, in hoc mortalitatis & loco & tempore, ſtatum quemdam immortalitatis gloriæ repræſentat. Sola inter nuptiarum ſolemnia morem beata illius vendicat Regioni, in qua neque nubunt, neque nubentur. Præbens quodammodo in terris, caeleſtis jam illius converſationis exemplum. Vas interim fragile quod portamus, in quo & crebro periclitamur, tene caſtittas (ut monet Apoſtolus) in ſanctificationem, & inſtar odoriferi baſami, quæ condita cadavera incorrupta ſervantur, ſenſus ipſa & artus continet & conſtituit, ne diſſolvantur omni, ne corrumpantur deſideriis, ne carnis voluptatibus compureſcant.*

Speciali obſervatione digna ſunt verba S. Anſelmi in libello de laudibus virginittatis c. 9. *Cum tres (inquit) ſint ſtatus in Eccleſia, virginittas, cælibatus & conjugium, ex revelatione Evangelica didicimus, ſi meritorum ratio habenda eſt, eum inter iſtas virtutes conſtituendum eſſe ordinem, ut virginittas ſit aurum; cælibatus, (qualis eſt v. g. in viduis) argentum; conjugium, eramentum. Virginittas, divitiæ; cælibatus, mediocritas; conjugium, paupertas. Virginittas, pax; cælibatus, redemptio; conjugium, captivitas. Virginittas, ſol; cælibatus, lucerna; conjugium, tenebræ.*

- tas, Regina; colubatus, Domina; conjugium, ancilla.
- 123 Tertiò, eandem excellentiam demonstrant octo prerogativæ virginitatis, quas S. Thomas describit lect. 5. in 1. Cor. 7. ubi sic: Sancta virginitas magnum bonum est propter multa. Primo, quia carnis munditiam conservat. Apocal. 14. "Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, &c." sicut bonum est sal, quia conservat carnem a corruptione. Secundo, quia animam decorat & ornât. Unde frequenter in Scriptura jungitur Virgo, pulchra. Sap. 4. "O quam pulchra est casta generatio cum claritate!" Tertiò, quia Angelis cali assimilatur. Matth. 21. "In resurrectione heque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei." Hieronymus: "In carne præter carnem vivere, Angelica perfectio est." Quartiò, quia Christo desponsatur. 2. Cor. 11. Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Quinto, quia jungit, & proximat Deo. Psalm. 44. "Adducuntur Regi virgines post eam." Sap. 6. "Incorruptio facit proximum Deo." Sexiò, quia cæteris statibus præponitur. Eccli. 26. "Non est digna ponderatio animæ continentis." 1. Cor. 7. "Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; qui non jungit, melius facit." Septimò, quia odorem bonæ fame spirat. Luc. 1. "Et nomen Virginis Maria." Cant. 2. "Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias." Octavo, quia ad nuptias æternas invitatur. Matth. 22. "Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias." Sed heu! quia ad conservandum difficultis est, ideo Eccli. 24. "Filia Patris abscondita, &c." Et hoc quia diabolus suggerit contrarium, corruptio inclinat ad actum, pulchritudo allicit ad consensum.
- 124 Addit tamen sanctus Doctor 2. 2. q. 152. a. 4. ad 2. quod licet virginitas sit melior, quam continentia conjugalis; potest tamen conjugatus melior esse quam virgo, duplici ratione. Primo quidem ex parte castitatis, si scilicet ille qui est conjugatus, habeat animum magis paratum ad virginem servandam, si oporteret, quam ille qui est actu virgo. Unde Augustinus instruit virginem in lib. de bono conjugali cap. 28. ut dicat: "Ego non sum melior quam Abraham." Sed melior est castitas cœlibum, quam castitas nuptiarum. Et rationem postea subdit, dicens: quod enim nunc ago, ille melius egisset, si tunc agendum esset. Quod autem ille egerunt, sic ego non agerem, etiamsi nunc agendum esset.
- 125 Secundo, quia forte ille qui non est virgo, habet aliquam excellentiorem virtutem. Unde Augustinus dicit in lib. de sancta virginitate. c. 44. "Unde scit virgo, quamvis sollicita, quæ sunt Domini, ne forte propter aliquam sibi incognitam infirmitatem, non sit matura martyrio; illa verò mulier, cui se præferre gestiebat, jam possit bibere cali-

Tom. II.

cem Dominicæ passionis? "Propterea etiam cap. 31. Augustinus humilitatem virginibus maxime commendat: Veniat (inquit) illis in mentem quod scriptum est Eccli. 3. 20. "Quantò magnus es, tanto humilia te in omnibus, ut coram Deo invenias gratiam." Proinde (prosequitur cap. 33.) quia virginitas magnum bonum est in Sanctis Dei, vigilantissime cavendum est, ne superbia corrumpatur. Et cap. 23. Quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini præponendam? Sed licet amba sint obediens præceptis Dei. . . . hac tamen vel hec virgo obediens, & Deum timens, illi vel illi mulieri obediens, & Deum timenti se anteferre non audeat: alioqui non erit humilis, & Deus superbis resistit. Quid ergo cogitavit? occulta dona Dei, quæ non nisi interrogatio tentationis, etiam in semetipsa, unicuique declarat. Dixerat etiam in lib. de bono conjugali cap. 23. Majus bonum est obedientia, quam continentia. . . . Quapropter non solum obediens inobedienti, sed obediens conjugata minus obediens virgini præponenda est.

CAPUT VII.

Specialiter observanda circa intemperantiam in cibo & potu.

Quia Scriptura & Patres cibi potusque intemperantiam vobis proponunt, velut castitati exitialem: eò quod per eam caro effervescat, atque ex ea variæ proveniant indigestiones, quibus carnis tentationes inflammantur. Posteaquam de castitate egimus, specialia quædam de cibi & potus intemperantia observabimus.

In primis (omissâ comparatione, quam sancti Patres faciunt inter vicinitatem ordinemque, quem inter se habent venter & membra pudoris, necnon vicinitatem & ordinem, quem habent inter se vitium intemperantiæ; vitiumque luxuriæ) Ezech. 16. saturitas, & abundantia panis dicitur fuisse iniquitas Sodoma, id est civitatis illius, quæ propter luxuriæ vitium igne cælesti à Domino subversa fuit. Proverbiorum quoque 20. vinum à sapientissimò mortalium luxuriosa res esse dicitur. Et ab Apostolo Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.

Conformiter Tertullianus l. de pudicitia c. 17. Fundamenta machinæ ab Apostolo effossa sunt, cum ebrietates, & comestiones compefcuit. Et l. contra Pitycos: Monstrum haberetur libido sine gula. Ambrosius l. 1. de poenit. c. 4. Pascitur libido convivii, nutritur deliciis, vino accenditur; ebrietate inflammatur. Hieronymus l. 2. contra Jovinianum c. 3. Esus carniùm, & potus vini, ventrisque saturitas, seminarium libidinis. In cap. 1. epist. ad Tit. Hoc nunc dixisse sufficiat, quod, secundum Apostolum, in vino est luxuria, & ubi sumque saturitas atque ebrietates fuerint,

T t

ibi libido dominatur. . . . nunquam ego ebrium, castum putabo, qui eisi vino consopius dormierit, tamen potius peccare per vinum. Et alibi: Non *Ætne ignes*, non *Vulcania tellus*, non *Vesuvius & Olympus* tantis ardoribus astuant, ac juveniles *meänlla* vino plena, & *dapibus inflammata*. Augustinus *serm.* 65. de temp. *Semper juncta est saturitati luxuria*. Gregorius Magnus l. 31. *Moral.* *Cunctis liquet, quod de ventris ingluvie luxuria nascitur.* Et l. de cura Pastor. p. 3. admonit. 2. *Plerumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit: quia dum saturitate venier extenditur, aculei libidinis excitantur.* S. Isidorus *Pelusiota* l. 1. *epist.* 405. *Vinum ad corporis necessarium usum, modicè haustum, hominis pectus exbilarat; quod autem ultra mediocritatem adhibetur, petulans, contumeliosum atque intemperans vocatur.*

129. Secundò, ad obyandam his aliisque malis, ex cibi potúsque intemperantia pullulantibus, meminerint Christiani, se creatos non esse, ut per ventris voluptates sensuualitati suæ satisfaciant, sed ut Deo Creatori, ac Redemptori suo ferviant, ipsūque amando glorificent; sensibilem proinde ventris delectationem comitari posse sumptionem nostram cibi potúsque, sed nec debere nec posse esse ipsius finem. Neque enim vivimus ut edamus, sed edimus ut Deo vivamus, secundum illud Apostoli 1. Cor. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Non est proinde licitum manducare vel bibere propter cibi vel potús voluptatem, prout Innocentius XI. declaravit, hanc propositionem velut ut minimùm scandalosam, & in praxi perniciosam condemnando: *Comedere & bibere propter voluptatem, usque ad satietatem, non est peccatum; modo non obstitit valetudini. Quia licitè potest appetitus naturalis actibus suis frui.*

130. Enimverò cum esse sit propter operari proportionatum, homini Deus non dedit esse nobilius quàm bestiis animalibus, nisi propter operari nobilius, sive nobiliorem ob finem. Operari verò propter voluptatem ventris, est operari propter finem bestialem. Propterea Augustinus l. 4. contra Julianum (qui negabat vitiosum esse appetitum voluptatis propter se) c. 14. postquam per quemlibet corporis sensum aliud esse dixit sentiendi vivacitatem, vel utilitatem, vel necessitatem, aliud sentiendi libidinem: *Libido (inquit) sentiendi, est que sensibus nostris . . . nos ad sentiendum . . . appetitus carnalis voluptatis impellit.* Et addit: *Hec est contraria dilectioni sapientia, hac virtuti inimica. Hoc malo, quantum attinet ad eam partem, quæ sibi sexus uterque miscetur, benè utuntur nuptia, cum conjuges procreant filios per illam, nihilque faciunt propter illam. Hanc si voluisses, vel valuisses, à sentiendi vivacitate, utilitate, necessitate discernere; vi-*

deres quàm superfluo tam multa dixisses. Non enim ait Dominus, qui viderit mulierem, sed qui viderit ad concupiscendum, jam macchatus est in corde suo. Ecce sensum videri à libidine sentiendi diserevit. Movetur certè animus ad pietatis affectum, à vino cantico audito: tamen etiam illic, si sonum, non sensum libido audiendi desideret, improbat; quoniam magis si cantuinculis inaniibus delectatur? Ceteri tres sensus corpulentiores & quodammodo crassiores sunt. Odor ab olficiente discernitur, sapor à gustante, tactus à tangente. In his omnibus quando molesta vitantur. commoditatis proviso, non libido est voluptatis. Ea verò que his contraria commodè sumimus, si nihil eorum interest ad salutem, vel ad declinandam doloris laborisve molestiam, etiam si cum aliqua sumuntur delectatione cum præsens sunt, tamen cum absunt, nullà sunt desideranda libidine. Si autem desiderantur, non est bonum: in quibuslibet enim rebus, talis domandus & sanandus est appetitus. donec ad illam redeat sanitatem, quæ nihil tale desideret. Minimum hoc quidem, sed qui minima spernit, sicut scriptum est, paulatim decidet.

Finis itaque sumptionis cibi & potús esse non debet eorum voluptas: utpote quæ, juxta regulam utroque Testamenti firmatam, non est diligenda, nec propter se appetenda, sed ad viam hujus atque officiorum necessitatem, quantum satis est, usurpanda, utentis modestia, non amantis affectu, prout eundem Augustinum supra dicentem audivimus. Enimverò, uti tom. 1. prolixè demonstravimus, nullà omninò creaturà frui (id est ipsam propter se amare) licet, sed propter Deum dumtaxat, omnisque humana perversio est fruendis nisi velle, atque utendis frui.

Quòdque non liceat pro fine actionum nostrarum habere voluptatem, vel ipsi Gentiles agnoverunt, qui propterea voluerunt, ut in actionibus suis homo se à brutis discerneret, non propter voluptatem agendo, sicut bruta, sed vel propter necessitatem, vel propter aliam rationabilem causam.

Vir ergo temperans alimenta non magis sumit propter seipsa, sive propter annexam ipsi voluptatem, quàm medicamenta, prout à Deo se didicisse Augustinus dicit 10. Confess. 31. sic Deum alloquens: *Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentia molestia transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentia. Et cum salus sit causa edendi ac bibendi, adjungit sese, itaque pedissequa, periculosa jucunditas, & plerumque prave conatur, ut ejus causa fiat, quod saluti causa me facere, vel dico, vel volo. Nec idem modus utriusque est: nam quod saluti satis est, delectationi parum est. Et scire incertum sit, utrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat? an voluptuaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum bilare scit*

infelix anima, & in eo preparat excusationis patrociniū, gaudens non apparere, quid satis sit moderatiōi valetudinis, ut, obtentu salutis, obumbrat negotium voluptatis. . . . His tentationibus quotidie conor resistere. . . . Quis est Domine, qui non rapiatur aliquantulum ultra metas necessitatis? Quisquis est, magnus est, magnificet nomen tuum. Ego autem non sum, quia peccator homo sum.

134 Similia habent Gregorius Nyssenus orat. 5. de Orat. Domin. & Gregorius Magnus lib. 3. Moral. cap. 14 Sciendum est (inquit) quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. . . . Facile est deprehendere, cum voluptas esus necessitatem prevenit, sed valde est difficile discernere, cum in ipso esu necessario se occulta subjungit, &c.

135 Ob istam difficultatem, incertitudinemque, Sancti certum tenentes, incertum dimittentes, ne voluptati obsequerentur, sic quotidie comedeant, ut semper esuriant. Sic discipulis suadebat sanctus Romualdus, prout refert sanctus Petrus Damianus cap. 9. vitæ ipsius. Et sic practicae, consulisque Patres antiquos, Rufinus refert in Vitis Patrum cap. 45. Refert & Theodoretus cap. 3. Religiosæ Historiæ suæ; consonatque celebre dictum Hieronymi epist. ad Furiam: *Venter semper esuriens fertur tri-duanis jejuniis.* Sicut & quod Castianus ait Collat. 2. cap. 23. *Hæc est temperata. . . . continentia, & qualitas, atque mensura, quæ Patrum quoque iudicio comprobatur, ut quotidianam panis refecionem quotidianam comiteatur esurians, in uno eodemque statu animam pariter corpusque conservans, nec jejuniis fatigatione concidere, nec gravari mentem saturitate permittens.*

136 Cæterum, quod attinet ad cibi, potusque quantitatem, ab unoquoque sumendam, ne intemperanter fumatur, una eademque pro omnibus regula generalis dari non potest, uti sapienter observat S. Antoninus p. 2. tit. 6. cap. . . . §. 5. ubi sic: *De quantitate cibi & potus non potest dari certa regula omnibus secundum eandem mensuram, sed plus & minus exigitur, secundum varietatem complexionum, & fatigationum: unus enim & idem plus indiget uno tempore, quam alio, secundum dispositionem sui corporis. . . . Tantum ergo potest & debet quis comedere & bibere, quantum credit se indigere ad sustentationem corporis, & executionem eorum quæ sibi incumbunt agenda, ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquo adhuc appetitu finem faciat.*

137 Addit sanctus Thomas 2. 2. q. 148. a. 1. ad 3. quod si aliquis excedat in quantitate cibi, non propter concupiscentias cibi, sed astimans id sibi necessarium esse, non pertinet hoc ad gulam, sed ad aliquam imperitiam: sed hoc solum pertinet ad gulam, quod aliquis propter concupiscentiam cibi delectabilis scienter excedat mensuram in edendo.

Tom. II.

Addit etiam in 4. dist. 15. q. 3. a. 2. q. 138. 2. ad 3. & 2. 2. q. 141. a. 6. quod si sic tanta abstinentia cibi, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quantum ad eam de necessitate non teneatur, indiscretum est jejuniū, etsi non sit illicitum. Unde Hieronymus dicit: "Rationalis homo dignitatem amittit, qui jejuniū charitati, vel vigiliis sensus integritati præfert."

Quodlibeto verò 5. a. 18. querens, quantum debeat esse nostra abstinentia? Respondet, quod secundum Philosophum Polit. 1. aliter est iudicandum de fine, aliter de his quæ sunt ad finem. Illud enim quod queritur, tamquam finis, absque mensura querendum est (nota bene, quia inde sequitur, quod voluptas cibi & potus quæri & appeti posset absque mensura, si quæri & appeti posset, tamquam finis) in his autem quæ sunt ad finem, est adhibenda mensura, secundum proportionem ad finem: sicut Medicus sanitatem, quæ est finis ejus, facit quantumcumque potest majorem; sed adhibet medicinam secundum quod convenit ad sanitatem faciendam.

Est ergo considerandum, quod in spirituali, adeoque christiana vita, dilectio Dei est sicut finis, jejunia autem, & vigiliæ, & alia exercitia corporalia, non quærentur tamquam finis (quia sicut dicitur Rom. 14. *Non est regnum Dei esca & potus*) sed adhibentur tamquam necessaria ad finem, id est ad domandas concupiscentias carnis (quemadmodum & cibus & potus ad bonam corporis dispositionem, ut corpus animæ serviat ad suas functiones, & anima Deo) secundum illud Apostoli 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, &c.* Et ideo hujusmodi sunt adhibenda cum quadam mensura rationis, ut scilicet concupiscentia devitetur, & natura non extinguatur, secundum illud Rom. 12. *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem.* Et postea subdit: *Rationabile obsequium vestrum.* Si verò aliquis in tantum naturæ virtutem debilitet per jejuniā, & vigiliā, & alia hujusmodi, quod non sufficiat debita opera exequi, puta Prædicator prædicare, Doctor docere, Cantor cantare, &c. absque dubio peccat, sicut peccaret vir, qui nimia abstinentiā se impotentem redderet ad debitum uxori reddendum.

Verum hoc rarò, imò rarissimè contingit; frequentissimè verò quod per excessum cibi & potus peccetur, ad satisfaciendum concupiscentiæ, etiam à pauperibus, non nisi viles cibos edentibus. Unde Gregorius loco supra relato: *Primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno astu desiderii vilem cibum, scilicet lenticulam, concupivit; quam dum vendendis primogenitis praulit, quo in illam appetitu anhelaret, indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abjectiores non sine reatu conscientia degustamus. . . . Unde & antiquus hostis, quia non*

T. 2

cibum, sed tibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, primam sibi hominem, non carne, sed pomo subdidit, & secundum (id est Christum) non carne, sed pane tenuit.

142 Quod non cibus, sed appetitus in vitio fit, amplius ostenditur exemplo S. Thomae Cantuariensis, de quo Heribertus de Bosoham in ejus vita scribit, quod inter tot & tantas epulas, quae apponebantur, in nullo penitus Sardanapalum, sed solum Episcopum sapiebat. Super nullam escam se effundens. Tria sobrietas exigit, quid, quando, & quantum sumamus. Ne quid prohibuit, ne quid citra horam: ne quid ultra mensuram. Et postquam ostendit, in virtute sobrietatis horam & mensuram ab ipso servatam, addit, ea, quibus ipse utebatur, & delicatiora quidem, & pretiosiora erant, quae esei non prohibita, a sobrietatis tamen perfectione. his... quos diximus nimis justos; videri possent aliena. Unde cum unus justorum talium, super hoc inter discumbendum semel quasi subridendo notasset Pontificem, aliquantisper zelo motus Pontifex, sic ei respondit: Certè, Frater, nisi fallor, cum aviditate majori tu tuam sumis fabam, quam ego appositam mihi phasidem. Et erat tunc avis haec ante Praesulem in paropside. Et bonum quidem, & prudens, hoc & pro fratris consuetudine, & pro veritate Pontificis responsum. Nec enim refert, utradum animarum Medici, Patres Orthodoxi, quid, quantumvis quis sumat, si solum necessitati & valetudini suae, non voluptati indulgeat. Pontifex igitur, qui graviora non poterat, utpote minime enutritus in his, deliciosa quidem, sed parca admodum sumebat & sobrie, ita quod, sicut ex ejus secreta confessione quidam Religiosi ipsius familiares noverunt secretius, non magis bibatus, quam jejunos, nec post vina, plusquam ante, nullam vix sentiret carnis rebellionem.

CAPUT VIII.

Partes potentiales temperantiae, seu virtutes ipsi annexae.

143 Virtutes annexae temperantiae, à sancto Thoma sequentes assignantur, continentia, clementia, mansuetudo, modestia, & hujus quatuor species, videlicet humilitas, taciturnitas, studiositas, eutrapelia, seu urbanitas jucunda. De his agendum §§. sequentibus.

§. I.

Continentia.

144 Continentia hic non sumitur pro virtute, quae ab omni quis venerea delectatione prorsus abstinet, prout idem est quod castitas virginalis, vel vidualis; sed pro virtute, quae homo resistit pravis delectationibus, vehementer ipsum sollicitantibus. Quo-

modò est imperfectior castitate, sicut & temperantia. Nam, ut Chæremon Abbas dicit apud Cassianum Collat. 12. c. 10. non castitas, sed continentia dicitur, ubi adhuc ei aliqua resistit adversitas voluptatis. Quamobrem donec pulsari nos carnis commotione sentimus, noverimus nos ad castitatis nondum pervenisse fastigia, sed adhuc sub infirmitate continentia constitutos praelis fatigari. Unde voluptatis appetitus in temperante, & perfecte casto, adeò subjectus est rationi, ut ei vehementer non insitat: quia ab illa est quasi edomitus, ait S. Thomas q. 156. a. 4. in continente verò appetitus sensitivus adhuc vehementer rationi resistit per motus concupiscentiae prave.

Dixi, quasi edomitus: quia nemo in hac vita prorsus est liber ab omni concupiscentia motu; nemo qui veraciter dicere non possit cum Apostolo Rom. 7. Non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, hoc facio.

Nec tamen idèo continens majoris est meriti quàm temperans, quia majoribus tentationibus, seu vehementioribus concupiscentiae motibus resistit. Quòd enim temperans tantas difficultates non patitur, quàm continens, hoc provenit ex virtute ipsius, sive ex majori charitate & fortitudine, per quam quasi edomuit vim concupiscentiae. Et idèo sicut perfectior est virtus ipsius; ita & majus meritum, prout S. Thomas observat loco citato.

Incontinentens tamen minùs peccat, quàm intemperans. Quia intemperans ex majori inclinatione ad malum peccat: quia peccat ex habitu per consuetudinem acquisito. Incontinentens verò potius ex majori passione, quàm inclinatione. Cujus signum est, quòd incontinentens, transiente passione, statim poenitere solet; non sic intemperans. Vide dicta to. 1. de voluntario ex habitu.

§. II.

Clementia.

148 Clementia est virtus, quae Superior inclinatur ad poenam mitigandam, quantum justitiae, & disciplinae bonum patitur, idque ex quadam velut epicheia, seu benigna interpretatione, quae judicat legem, peccatis circumstantiis facti, causae, personae, & modi, poenam tam gravem non requirere. Haec virtus commendatur, primò lacris oraculis Proverb. 11. & 20. Secundò, exemplo Christi erga mulierem in adulterio deprehensam, Joan. 8. Tertio, exemplo sanctorum Episcoporum, qui apud Judices intercesserunt pro reis à morte liberandis. Imò exemplo ipsiusmet Ecclesiae, quae execrata est factum Ithacii & Idacii Episcoporum, qui Priscillianum, licet haereticum, usque ad capitale supplicium persecuti sunt apud Maximum Tyrannum, uti Severus

Sulpicius narrat l. 2. Quartò, ex eo quòd Augustinus epist. 153. aliàs 54. ad Macedonium, ipsum de clementia in iudiciis servanda moncat.

149 Dixi, quantum iustitia, & disciplina bonum patitur, adde, quantum etiam patitur ratio salutis fraternæ, atque ædificationis publicæ. Quia nisi horum omnium ratio habeatur, non est clementia, sed mollities, quæ opponitur clementiæ per excessum, sicut crudelitas per defectum. Iusta verò severitas ei non opponitur, sed optimè sociatur. Nam, ut D. Ambrosius ait epist. 74. *beatus, qui & severitatem, & mansuetudinem tenet; ut altero disciplina servetur, altero innocentia non opprimatur. Nimia enim severitas extorquet plerumque terrore mendacium. Deus diligit malitiam, quam timet.*

150 Hinc Heli à Deo punitus fuit, quia nimis leniter filios gravissimè peccantes corripuit. Dumque vel ad rei correctionem, vel ad publicam ædificationem necessaria est severitas, eà non uti, mollities est, & plerumque causa est destructionis disciplinæ. Et ideò ad Tit. 1. Apostolus: *Increpa eos dure, ut sani sint in fide.*

§. III.

Mansuetudo.

151 **M**ansuetudo est virtus moderatrix iræ. A clementia differt in eo quòd hæc versetur circa vindictam, seu poenam reis infligendam; illa verò circa iram, quam passionem omninò cohibet, quando non est irascendum, & quando irascendum est, imponit ei modum, ut quis irà non moveatur, nisi quando, cui, quantum, & quomodò oportet. Siquidem aliquando oportet: *nam si ira non fuerit, non doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur*, ait Chrysostomus.

152 Mansuetudo itaque non excludit iram moderatam, quando iusta est illius causa, ut idem S. Doctor ait: *Qui sine causa irascitur, reus erit; qui verò cum causa, non reus erit.* Quia tamen difficillimum est passione illà uti debito cum moderamine, eam mansuetudo faciliùs excludit, quàm moderetur ut oportet, juxta illud Augustini epist. 38. aliàs 149. *Incomparabiliter salubrius est iræ iuste pulsanti non aperire penetrabile cordis, quàm admittere non facile recessuram, & perventuram de furculo ad trabem.* Et ideò mansueti hominis officium est, internam iræ passionem non admittere; exterius tamen se gerendo, pro rei exigentia, nec debitam correptionem, poenæque inflictionem omittendo, dum necessaria est. Optimè proinde Augustinus epist. 138. aliàs 5. ad Marcellinum: *Teneatur in secreto animi potentia cum benevolentia: in manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, & non solum quod prodesse videtur reis, sed*

maximè communitati, sive communi disciplinæ.

Quantum verò homini Christiano necessaria sit mansuetudo; collige ex hoc, quòd virtus ista à concupiscentiis omnibus impugnetur. Quoties namque homo concupiscentiæ suæ privatur objecto, sive sit concupiscentia carnis, sive concupiscentia oculorum, sive superbia vitæ; ad iram provocatur, indignationemque adversus eum, qui ipsum impedit frui concupitis.

Propterea ergo tam frequenter à Spiritu sancto in veteri Testamento, à Christoque & Apostolis in novo, commendatur mansuetudo: scriptum namque est Eccli. 10. *Fili, in mansuetudine serva animam tuam; & da illi honorem secundum meritum suum: si enim des locum iræ, inhonoras animam tuam, dum rationem subijcis passioni.* Et c. 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.* Quia scilicet mansuetudo reddit hominem amabilem Deo & hominibus; nec solum amabilem, sed & gloriosum. Quia mansuetus dominatur animo suo. Et qui dominatur animo suo, honorat animam suam, estque gloriosior expugnatore urbium, juxta illud Prov. 16. *Melior est patiens (qualis est omnis mansuetus; & aliquid amplius) viro forti; & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et cap. 11. *Disce à me quia mitis sum.* Ad Ephes. 4. *Obsecro vos... ut dignè ambuletis vocatione, quæ vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine... supportantes invicem in charitate.*

Rursus, quàm necessaria sit mansuetudo, discet ex malis quæ causat iracundia mansuetudini opposita, de quibus to. 1. actum est, dum de peccatis capitalibus. Certè non in iræ commotione Dominus, nec spiritu Dei agimur, dum iræ impetu agimur; nec ratio tunc in nobis dominatur, sed passio; nec proinde tunc idonei sumus ad agendum ut oportet: utpote potius dispositi ad iudicandum secundum passionem, quàm secundum rationem. Unde passione cessante, longè aliter iudicamus, quàm passione fervente. Ideòque sapientis est actionem & iudicium erga proximum differre usquedum ira deferberit, quemadmodum de Platone legitur, quòd cum, levato ad cædendum famulum brachio, iræ motum sensisset, brachium cohibens, velut in aère suspensum tenuit, donec ira conquiesceret. De Archita etiam Tarentino Hieronymus in Joëlem scribens, commemorat, quòd villico suo iratus: *Fam te (inquit) caderem; nisi iratus essem.* Restringenda itaque est potestas (ait Gregorius Magnus) nec quidquam est agendum, priusquam concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore iustum putat ira quod fecerit. Imò iustum pu-

rat, de quo postea poenitet. Aliter namque irati, aliter tranquilli iudicamus. Et ideo dum puniendus est subditus, minor ipsi poena imponenda est à Superiore irato (dum punitionem differre non potest) quam ira suggerat, & si tunc objurgandus sit, lenius ac minus dure, quam objurgandum ira representet.

156 Et quia ira est appetitus vindictæ, saluberrima sunt sequentia adversus eam remedia, quæ suggerit Spiritus sanctus Eccli. 28. Ut enim hominem à vindictæ appetitu deterreat, v. 1. dicit: *Qui vindicari vult, à Domino inveniet vindictam, & peccata illius servans servabit, eaque mensurâ quâ mensus fuerit, remetietur ei*, Matth. 7. 2. Marci 4. 24. *Et iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam*, Jacobi 2. 13.

157 Deinde v. 2. *Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata solventur*. Recogitet ergo quisque, quanta, & quam multa sibi dimittentur, si pauca dimiserit, quæ adversus ipsum proximum commisit.

158 Tertio, v. 3. *Homo homini reservat iram, & à Deo querit medelam*. Quasi dicat, hominem à Deo frustra querere malorum suorum medelam, si homini ipse reservet iram.

159 Quarto, v. 4. *In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?* hoc est aperte dicere, hominem esse indignum, cui à Deo peccatorum venia concedatur, si irâ implacabili contra proximum exardescat: quâ enim fronte ignosci sibi postulat à Deo, infinitæ supra se Majestatis, dum homini sibi simili, & in natura, & in fragilitate, non ignoscit? Quâ fronte sibi ignosci postulat longè plura, & in infinitum graviora delicta, qui non ignoscit longè pauciora, & in infinitum leviora? Quid aliud talis expectare debet, nisi tractationem similem ei, quâ tractatus fuit debitor decem millium talentorum? Matth. 18.

160 Quinto, id confirmat v. 5. *Ipsè cum caro sit, reservat iram, & propitiationem petit à Deo? Quis exorabit pro delictis illius?* Declarat enim hominem implacabiliter iratum à Deo repulsam passurum, dum propitiationem à Deo petet, neminemque pro eo exaudiendum.

161 Et ideo v. 6. homini, pertinaces iras reservanti, proponit recordationem novissimorum: *Memento novissimorum, & desine inimicari*. Quia in novissimis acerbissimâ Deo ultione in eos animadvertet, qui de acceptis ab homine injuriis vindictam Deo non reliquerint, memores humanæ miseræ, quâ sumus homines fragiles, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias, quodque nos ipsi sæpius angustiam seu molestiam facimus proximo, etiam dum ad id non reflectimus. Iniqui ergo sumus, si nihil ab aliis sustinere velimus, dum ipsi aliquid à nobis sustinendum frequenter habent.

Sed & v. 8. propterea dicit: *Memorare timorem Dei, & non irascaris proximo*. Et v. 9. *Memorare testamentum Altissimi, & despicere ignorantiam proximi*. Quasi dicat: memorare quid timere debeas à Deo, si irascaris proximo; memorare legem Altissimi quæ dicit, *desine ab ira, & derelinque furorrem*; Psal. 36. 8. Excusando utique delictum proximi, quasi ex ignorantia, vel inadvertentia, potiusquam ex malitia profectum, exemplo Salvatoris, qui in cruce dixit: *Pater ignosce illis; non enim sciunt quid faciunt*.

Manfuetudo itaque à nobis exigitur 1º. quatenus homines sumus, seu creaturæ rationales: nam in quantum tales, oportet nos ex ratione agere, non ex passione iræ. 2º. quatenus fideles, per supradicta Oracula sacra imbuti, quibus manfuetudo nobis toties inculcatur. 3º. quatenus Christiani, profitentes imitationem Christi, qui tanta pro nobis, & à nobis sustinuit, nosque ad crucem secum ferendam, & ad manfuetudinem suam imitandam invitavit, dicens, *discite à me, quia mitis sum, &c.* 4º. quatenus peccatores, quibus per proximum Deus offert pulcherrimam occasionem, pro peccatis nostris satisfaciendi. Quâ nisi benè usi fuerimus, incomparabiliter majora in altero sæculo patiemur. 5º. tamquam cives sanctorum, à quibus tam præclara manfuetudinis exempla habemus, illud v.g. quod dedit Rex David, dum à Semei, tamquam invalor regni Saül, injustè malediceretur, & lapidibus impeteretur, diceretque ei Abisai, filius Sarviae: *Quare maledicis canis hic mortuus Domino meo Regi? & ampuabo caput ejus*. Ait Rex: *quid mihi est vobis filii Sarviae? dimittite eum ut maledicat. Dominus enim precipit ei ut malediceret David: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecisti?* Igitur sanctorum exemplo oportet nos afflictiones omnes, etiam per proximos nostros, vel per dæmones immisissas, humiliter sustinere, velut immisissas à Deo, qui creaturis suis quibuslibet utitur ad probationem electorum suorum.

Ad quod efficacius practicandum duos sequentes servandæ manfuetudinis modos Gregorius Magnus suggerit l. 5. Moral. c. 30. Primus est, si quotidie manè, antequam quidquam faciamus, mens nostra omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se preparat. *Qua nimirum venientia tantò fortius excipit, quanto se sanctius expressientia armavit. Qui enim improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens invenitur, eumque citius inimicus necat; quia non repugnantem perforat: nam qui mala imminencia per sollicitudinem prænoscit, hostiles incurfus quasi in insidiis vigilans expectat, & inde ad victoriam violenter accingitur, unde nesciens deprehendi probatur.....*

Secundus autem servandæ mansuetudinis modus est ut cum alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta cogitemus. Considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerare; & quasi aqua ignis extinguitur, cum, surgente furore animi, sua cuique ad mentem culpa revocatur. Quia erubescit sibi peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sapè se recolite parcenda peccasse.

§. IV.

Modestia.

166 **M**odestia, est virtus moderans internos animi & externos corporis motus, secundum præscriptum rationis rectæ, legisque æternæ. Quæ exigit ut externi motus corporis sic compositi sint, ut in eis nihil sit quod cuiusquam offendat aspectum, nihil quod interioris hominis dedecet sanctitatem. Nam, ut Eccli. 19. dicitur, amicus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnoscere (inquit Ambrosius l. 2. de virginib. c. 2.) ... & mens nostra, nullis repagulis corporalibus impedita, tamquam lucerna lux intus posita, foris lucet, modesta namque compositio corporis speculum est, in quo resulget effigies bonæ mentis.

167 Modestitiæ itaque primum ac præcipuum officium est, internos animi motus bene componere: utpote quibus compositis, exterioris hominis sequitur compositio: siquidem externi actus ab internis profluunt. Quia tamen per omnia non correspondent semper internis, modestia haud dubiè exigit etiam studium circa externos, ut scilicet nihil torum sit in oculis, nihil in verbis proceat, nihil in actu inverecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species simulacrum sit mentis, figura probitatis (inquit Ambrosius l. 2. de virginib.) tam modestaque sit quolibet tempore, quolibet loco, & quibuscumque in circumstantiis, conversatio nostra, ut non solum nulli simus scandaloso, vel offensionis, vel perfectionis impedimento, sed semper firmus ædificationi, adimpleamusque id quod Christus ait Matth. 5. Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in celis est. Quodque Apostolus dicit 2. Cor. 6. Nemini dantes ullam offensionem. Nihil proinde in conversatione debet esse insolens, nihil agreste & rusticum, nihil scurrile vel histrionicum, nihil in risu dissolutum (cum hoc sapientis non sit, sed fatui, juxta illud Eccli. 21. Fatuus in risu exultat vocem suam) nihil denique elatum & superbum, nihil etiam in ornatu scandalosum, nihil in vestimentis, domiciliis, famulatio, suppellectile, nimis sumptuosum, vel limites excedens propriæ conditionis.

Nec verò hoc excusatur, ex eò quod inde non contrahantur debita supra vires divitiarum. Neque enim modestia solum considerat quantum quisque possit per divitias suas: utpote quas Deus nobis non dedit pro nobis solis, sed per nos aliis erogandas transfudit, inquit Cæcilius ferm. 77. 277. in appendice sermonum S. Augustini.

§. V.

Humilitas.

Humilitas, modestiæ species, est virtus, que temperat & refrenat animum, ne immoderatè tendat in excelsa. S. Thomas q. 161. a. 1. in corp. vel est virtus, quæ homo verissimè sui cognitione sibi ipsi vilescit. Sanctus Bernardus tract. de grad. humilit. nec proinde in magna supra se tendit, ex proptiarum virium confidentia: Quod enim aliquis ex confidentia divini auxilii, in majora tendat, hoc non est contra humilitatem. S. Thomas q. 162. a. 2. ad 2.

Quanta sit virtus humilitatis, discite ex hoc, quod propter hanc solam veraciter edocendam, is qui sine estimatione magnus est, usque ad passionem mortis factus est parvus. S. Gregorius lib. 4. epist. 38. Et ideò à S. Hieronymo epist. 27. ad Eustoch. vocatur Christianorum virtus maxima (post iustitiam utique, & virtutes cardinales.) A S. Thoma q. 161. a. 5. ad 2. totius adificii spiritualis fundamentum. Enimverò Mariæ humilitas causa fuit & fundamentum totius exaltationis, seu divinæ maternitatis ipsius: quia respexit humilitatem ancille sue: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Itaque non sine ratione Christianorum virtus dicitur, non solum quia hanc Christus præcipuè commendavit, ut per eam præcipuum salutis impedimentum auferret, quod est superbia; sed & quia Philosophis antiquis incognita fuit, totaque Philosophia ipforum, comparatione ipsius, vanitas fuit. Nam, ut sapienter Thomas à Kempis l. de Imit. Christi c. 2. melior est humilis rusticus, qui Deo servit, quam superbus Philosophus, qui, se neglecto, cursum celi considerat. Nec utilis est sine humilitate scientia: quia (ut ibidem prosequitur) si vis aliquid utiliter scire & discere, ama nesciri, & pro nihilo reputari. Hac est altissima scientia, & utilissima lectio, sui ipsius vera cognitio & despectio.

Gradus humilitatis, juxta sanctum Benedictum in Regula sunt 12. Juxta sanctum Anselmum in lib. de similitudinib. sunt septem. Juxta Glossam in cap. 3. Matth. sunt tres, ut videre est apud S. Thomam cit. q. 161. a. 6. in 1. 3. & 4. argumento. Primus gradus humilitatis, juxta sanctum Anselmum, est, contemptibilem se esse cognoscere. Secundus, de hoc dolere. Tertius, hoc confiteri. Quartus, hoc persuadere,

ni scilicet hoc valde credi. Quintus, ut patienter sustineat hoc dici. Sextus, ut pariatur contemptibiliter se tractari. Septimus, ut hoc amet. His addit sanctus Benedictus, ut pauca verba, & rationalia loquatur aliquis, nec clamorâ voce. Ut non sit facilis, aut promptus in risum. Ut sit taciturnus usque ad interrogationem. Ut credat, & pronuntiet se omnibus viliorum. Juxta Glossam verò primus gradus humilitatis est, subdere se majori, & non præferre se equali, quod est sufficiens. Secundus est, subdere se equali, nec præferre se minori; & hoc dicitur abundantius. Tertius gradus est, subesse minori, in quo est omnis justitia.

173 Querit verò sanctus Thomas a. 3. an, & quomodo homo possit, & debeat se omnibus per humilitatem subicere? Et respondet, quod in homine duo possunt considerari, scilicet id quod est Dei, & id quod est hominis. Hominis autem est id quod pertinet ad defectum; sed Dei est quicquid pertinet ad salutem, & perfectionem. Humilitas autem... proprie respicit reverentiam, quâ homo Deo subicitur. Et ideo quilibet homo, secundum id quod suum est, debet se cuilibet proximo subicere, quantum ad id quod est Dei in ipso. Non autem hoc requirit humilitas, ut aliquis id quod est Dei in seipso, subiciat ei quod apparet esse Dei in altero: nam illi qui dona Dei participant, cognoscunt ea se habere, secundum illud 1. Cor. 2. Ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Nec dubium quin Deipara cognoverit, se à Deo præ omnibus mulieribus benedictam, & exaltatam. Et ideo, absque præjudicio humilitatis, possunt dona, quæ ipsi acceperunt, præferre Dei donis, quæ aliis apparent collata; sicut Apostolus ad Ephes. 3. dicit: „ Aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti „ nunc revelatum est sanctis Apostolis. „ Et 2. Cor. 11. „ Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis Apostolis. „ In quo „ quis aude? „ audeo & ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico) plus ego. „ Et cap. 12. „ Nihil enim minus fui ab „ iis qui sunt supra modum Apostoli. „ Similiter etiam hoc non requirit humilitas, ut aliquis id quod est suum in seipso, subiciat ei quod est hominis in proximo. Alioquin oportet, ut quilibet reputaret se magis peccatorem quolibet alio: cum tamen hoc non sit absolute verum, teste Augustino de nat. & grat. c. 29. humilitas collocanda sit in parte veritatis, non in parte falsitatis. Et ideo Apostolus absque præjudicio humilitatis dicit ad Galat. 2. „ Nos naturâ Judæi, & non ex „ Gentibus peccatores. „ Potest tamen aliquis reputare, aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet, vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est: ex quo se potest ei subicere per humilitatem, absque præjudicio veritatis. Quia, ut ad 3. ait, si nos præferamus id quod est Dei in proximo, ei quod est

proprium in nobis, non possumus incurere falsitatem. Unde super illud Philipp. 2. „ Superiores sibi invicem arbitantes, „ dicit Glossa, hoc ita intelligendum, ut verè estimemus, posse esse aliquid occultum in alio, quæ nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quod illi videmur superiores esse, non sit occultum.

Dum autem 1. Timoth. 1. idem Apostolus se dicit primum peccatorem, quorum primus ego sum, solum vult se unum fuisse ex præcipuis, in illo utique statu considerato, in quo fuit antè conversionem; nec vult dicere, quod nullus absolute & simpliciter major fuerit ipso, in statu illo considerato; sed secundum quid, pro quanto divinis abusus est gratis, quibus abusi non sunt, qui eas non acceperant.

Namquid saltem humilitas justis requirit, ut sibi persuadeat, quod si quilibet alius æquales à Deo gratias interiores, exteriorisque accepisset, quàm ipse, iis melius usus fuisset, meliusque proinde vixisset? Respondeo negative, simpliciter, & absolute loquendo. Tum quia persuasio ista temeraria est: utpote nullo solido fundamento suffulta, nullâ utique revelatione, nec experientia, nec ratione, nisi falsitati obnoxia. Est etiam falsa: cum impossibile sit, quod quilibet verè hoc sibi persuadeat, cum tamen quilibet esse debeat humilis. Tum quia nemo gratis bene utitur, nisi Deus per gratiam ex se efficacem in ipso id operetur; hanc autem boni usus gratiam quisquis accipit efficacem, bene eâ utitur. Nec proinde unquam contingit, quod ex duobus, gratiâ per omnia interioris exteriorisque æquali, præventis, unus eâ bene utatur, alius non: aliâ falsò Apostolus diceret: *Quis se discernit? quid habet, quod non accepisti?*

Itaque expressio, quâ sanctus Franciscus se peiorem dixit gravissimo quovis peccatore, intelligi debet secundum quid, & comparative: comparatione utique factâ suarum imperfectionum cum aliqua vel aliquibus saltem perfectionibus quæ sunt in aliis, vel comparatione suæ naturæ cum aliorum gratia. Quemadmodum si S. Augustinus, vel S. Thomas se omnium ignorantissimum dixisset, intelligi debuisset, comparatione factâ suarum ignorantiarum cum aliqua saltem scientiâ experimentalium aliorum.

Et ratio prima est, quia verè humiles ad suas dumtaxat imperfectiones, multaque peccata venialia attendunt; ad aliorum verò imperfectiones & peccata ex charitate non attendunt. Unde fit, ut de seipsis male, de aliis bene judicent (nisi ad ipsos ex officio spectet aliorum defectus inquirere, de ipsisque judicare) consideratis iis ad quæ attendunt. Secunda ratio est, quia in aliis aliqua sunt Dei dona, quæ ipsi non habent. Nam, uti sanctus Gregorius dicit lib. 1. in Ezech.

Ezech. homil. 10. isti mira abstinentia virtus tribuitur; & tamen verbum scientia non habet. Illi autem datur verbum scientia, & tamen virtutem perfectam abstinentia apprehendere conatur, & non valet. Huic liberius vocis tribuitur, ut oppressis quibusque protectionis solatia impendens, ad defensionem iustitia libere loquatur: sed tamen adhuc multa in hoc mandato possidens, relinquere omnia vult, & non valet. Illi vero datum est omnia terrena relinquere, & nihil in hoc mundo cupit habere: sed tamen auctoritatem vocis contra peccantes quosque non presumit exercere, &c. Mirâ itaque dispensatione omnipotens Deus sic in electis suis dona dispensat, ut & isti det, quod alteri denegat; & alteri majus, quod alteri minus tribuit: quatenus dum vel iste habere illum conspiciat, quod ipse non habet; vel ille hunc magis accepisse considerat, quod sibi minus adesse pensat. Dona Dei alter in altero, id est vicissim omnes admirentur; atque ex hac ipsa admiratione humilietur alter alteri; & quem videt habere quod non habet, eum divino iudicio sibi prelatum putet.

178 Quidquid tamen sit de illa S. Francisci expressione, tria potissimum ad veram humilitatem requiruntur. 1°. ut homo verè noverit se, quid utique sit, quid non sit, quid possit, quid non possit, quid ex se possit, quid nonnisi ex Deo. Qualis factus ex peccato Adami, scilicet peccator, filius iræ, & non solum omni favore, beneficio & gratiâ indignus, sed & poenâ temporali æternâque dignus, mirum quantum cæcus in intellectu, quantum corruptus in voluntate, totâque animâ, per triplicem concupiscentiam, multasque passiones malas. Qualis quoque factus ex innumerabilibus peccatis propriâ voluntate admisis. Quantum obligatus ad satisfaciendum Deo pro illis.

179 Quia verò parùm proficua est talis notitia in intellectu, nisi ei correspondeat proportionatus affectus in voluntate; ad veram humilitatem 2°. requiritur, ut eum habeat affectum internum, qualem exigit miseriam nostræ & vilitatis agnitio, efficacem utique, id est talem, ut circumstantiis exigentibus humiliter patiamur tractationem contemptibilem, sustineamus molesta, toleremus probra, subeamus vilia, declinemus sublimia, &c.

180 Efficacem (inquam) quia per dictam notitiam, affectusque inefficaces, non excluditur superbia: utpote quæ benè cum illis consistit.

181 3°. requiritur, ut dicta, & facta nostra interno illi affectui conformia sint. Et ista sunt, quæ continentur in septem gradibus humilitatis, à sancto Anselmo assignatis, sicut & in Regula sancti Benedicti, cum dicit, quòd ad humilitatem requiratur corde, & corpore humilitatem ostendere. Credere & pronuntiare se omnibus viliozem, & ad omnia indignum & inutilem. Obedientiam

Tom. II.

in duris, & in asperis patientiam amplecti, &c.

Nec illud omittendum, quòd una ex præcipuis proprietatibus humilitatis, est confessio gratiæ Dei, uti dicit sanctus Prosper, vel Leo Pontifex in epist. ad Demetriad. his verbis: *Humilitatis proprietas* (id est una ex præcipuis notis illius) *est in confessione gratiæ Dei, non utique Molinificæ, sed Augustinianæ.* Quia vera humilitas maximè postulat, ut interius exteriusque profiteamur, quòd dum boni aliquid benè agimus, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, ita ut nobis verè dicatur: *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Quòdque nihil boni habeamus, nec fidem, nec ullam aliam virtutem, nisi ex Dei dono.* Quod non verè confitentur, qui solam gratiam Molinificam, non Augustinianam admittunt, uti demonstratum est to. 1. l. 9.

Denique ad veram humilitatem spectat, divina gratiæ, & misericordiæ deputare, quæcumque non fecimus peccata, juxta illud Augustini lib. 2. Confess. c. 7. *Gratiæ tuæ depreco. . . . quæcumque non feci mala. Quid enim non facere potui, qui etiam gratuitum facinus amavi? Omnia mihi dimissa fateor, & quæ meâ sponte feci mala, & quæ te duce non feci.* Quis est hominum, qui suam recogitans infirmitatem, audeat viribus suis tribuere castitatem, atque innocentiam suam, ut minus amet te, quasi minus ei necessaria fuerit misericordia tua, quâ donas peccata converfis ad te? Qui enim vocatus à te, secutus est vocem tuam, & vitavit ea quæ me de meipso recordantem & fatentem legit, non me derideat ab eo medico egrum sanari, à quo sibi prestium est, ut non egrotaret, vel potius ut minus egrotaret; & idèò te tantundem, imò verò amplius diligit; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus excui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari. Et lib. 50. homil. 23. *Agnosce gratiam ejus, cui debes & quod non admisisti. . . . Nullum est enim peccatum, quod facit homo, quod non possit facere & aliter homo, si desit rector à quo factus est homo.* Et paulò antè: *Adulter non fuisti in illa vita tua præterita, plena ignorantia? . . . hoc tibi dicit Deus tuus: regebam te mihi, servabam te mihi. Ut adulterium non committeres, suavor defuit? ut suavor deesset, ego feci. Locus & tempus defuit? & ut hac deessent, ego feci. Adfuit suavor, non defuit locus, non defuit tempus? ut non consentiret, ego terrui. Agnosce ergo gratiam ejus, cui debes & quod non admisisti.*

§. VI.

Taciturnitas.

Taciturnitas virtus est, quæ sermones moderatur, secundum quod scriptum est Psal. 38. *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Ad quæ ver-

Vv

ba Ambrosius lib. 2. offic. c. 2. Sapiens ergo, qui novit tacere... Ideo Sancti... amabant tacere... Quis est enim qui... non delinquat in lingua sua? Et ideo Psalmista, quia neminem videbat sanctum, os servare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem posuit innocentia, ne tacendo culpam declinaret, quam vix effugere posset loquendo... Quid igitur mutos esse nos oportet? Minime. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi. Deinde si pro otioso verbo reddimus rationem, videamus ne reddamus & pro otioso silentio. Est enim & negotiosum silentium, ut erat Susanna, qua plus egit tacendo, quam si esset locuta. Tacendo enim apud homines, locuta est Deo, nec ullum majus indicium sua castitatis invenit, quam silentium. Igitur alliga sermonem tuum, ne luxuriet... & multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, & raris suis coerceatur. Cuius lutum colligit amnis exundans... Sit otiosum, ut claudatur, ubi, & quando oportet, & obseretur diligentius. Unde vitium taciturnitati oppositum est garrulitas, sive effrenis loquacitas.

S. VII.

Studioitas.

- 185 **S**tudioitas est virtus, quæ sciendi appetitum, ipsumque studium moderatur, ut sciamus utique, quo ordine, quo studio, quo fine discere nos oporteat. Quo ordine? (quærit Bernardus serm. 36. dicitur in Cant.) ut id prius, quod maturius ad salutem. Quo studio? ut id ardentius, quod vehementius ad amorem. Quo fine? ut non ad inanem gloriam, aut curiositatem, sed ad adificationem. Sunt namque qui scire volunt, eo fine tantum ut sciant, & turpis curiositas est. Et sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant, v. g. pro pecunia, pro honoribus, & turpis questus est. Sed sunt quoque qui scire volunt ut adificent, & charitas est. Et sunt qui scire volunt ut adificentur, & prudentia est. Horum omnium sibi ultimi duo non inveniuntur in abusione scientia: quippe qui ad hoc volunt intelligere ut bene faciant.
- 186 Huic virtuti per excessum opponitur curiositas, per defectum negligentia. Curiositas est vitium, quo scientiæ studium & appetitus à debito deficit ordine. Et hoc quadrupliciter contingit, ait S. Thomas q. 167. a. 1. Uno modo, in quantum per studium minus utile trahuntur aliqui à studio quod eis ex necessitate incumbit. Unde Hieronymus dicit: Sacerdotes, dimissis Evangeliiis, & Prophetis, videmus comedias legere, vel amatoria bucolicorum versus verba cantare. Alio modo, in quantum studet aliquis addiscere ab eo, à quo non licet, sicut patet de his qui aliqua futura à demonibus perquirunt; que est superstitiosa curiositas. Unde Augustinus dicit in l. de vera religione: Nescio an Philosophi impedirentur à fide vitio curiositatis in percunctandis demonibus. Terrio, quando homo appetit cognoscere veritatem circa creaturas, non

referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei. Unde Augustinus dicit in l. de vera Relig. quod in consideratione creaturarum, non est vana & peritura curiositas exercenda, sed gradus ad immortalia, & semper manentia faciendus. Quarto modo, in quantum aliquis studet ad cognoscendam veritatem supra proprii ingenii facultatem: quia per hoc homines de facili in errores labuntur. Unde dicitur Eccles. 3. Altiora te ne quaeraris, & fortiora te ne scrutatus fueris, & in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. Et postea sequitur: Multos enim supplantavit suspectio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum.

Est etiam vitiosa curiositas oculorum, si ve appetitus per eos, vel alios sensus, cognoscendi, si cognitio ad aliquid utile non ordinetur, sed vel ab aliqua utili consideratione mentem avertat, vel ordinetur ad solum cognoscendi finem, vel ordinetur ad malum finem, v. g. aspectus mulieris ad eam concupiscendam.

Denique vitiosa est curiositas, quæ quis inquirat facta aliorum, non ut inquirens ex bonis operibus proximi provocetur ad ipsius imitationem, vel ut ex officii debito proximum corrigat, vel ob alium honestum finem; sed vel merè ut inutiliter sciat, vel ut ipsum contemnat, vel ipsi detrahat, vel exprobet, &c. ut sanctus Thomas monet ibidem a. 2. ad 3. Unde Prov. 24. dicitur: Ne insidieris, quarens impietatem in domo iusti, neque vastes requiem ejus.

Negligentia hinc accipitur pro voluntaria omissione studii, ad dicendum ea quæ discere, vel scire tenetur. Est peccatum mortale, si ex ea contingat aliquem ea ignorare, quæ sub mortali scire tenetur, ut Medicus, Advocatus, Confessarius, &c. ea quæ ad officium suum spectant, vel Christianus discere negligat articulos fidei, mandata Dei & Ecclesiæ, &c.

Juvenes etiam, ad studia academica missi à parentibus, sicut & Religiosi à Superioribus ad studia deputati, graviter peccare videntur, si vel pecuniam parentum, vel intentionem Fundatoris burfarum, vel expectationem, voluntatemque Superiorum defraudantes, talentumque, sibi divinitus datum, ad Ecclesiæ vel Reipublicæ ministerium, in terra fodientes, studia notabiliter negligant. Non solum ob dictam defraudationem, sed & ob talentorum acceptorum abusum, in Evangelio gehennæ poenâ multatum. Et quia causam voluntariam ponunt errorum, quos postea in praxi ab ipsis committi contigerit in officiis Medicorum, Advocatorum, Confessariorum, &c. Qui profecto errores ipsis ad gravem culpam imputabuntur, tamquam voluntarii in causa, seu negligentia illa: utpote quam tempore studiorum committere non debent, ne errores isti postea sequerentur. Ita

Bannez 2. 2. q. 33. a. 3. Peyrinus to. 2. de Prælat. q. 2. c. 3. §. 24. Huygenius in suis observationibus de fortitud. temper. &c. cap. 8. n. 18.

§. VIII.

Entrapelia.

191 **E**ntrapelia, seu jucunda urbanitas, virtus est ludorum, & jocorum moderatrix ad præscriptum rectæ rationis. Quia namque sapientem decet interdum remittere aciem mentis, rebus agendis intentam, ac præsertim ex contemplatione, vehementivè attentione defessam, uti docet Augustinus lib. 2. de musica cap. ult. constatque ex vulgato proverbio, non semper arcum tendat Apollo, necnon ex eo quod virtus ex moderata recreatione crescat. Propterea requiritur dicta virtus, quæ ludos illos, jocosque moderetur. Quod fit, tria potissimum cavendo. Primum est, ut vitetur jocatio scurrilis, petulans, offensiva, obscæna, vel parum honesta. Secundum, ut vitetur dissolutio, quæ gravitas animæ omnino resolvatur, juxta illud Ambrosii lib. 1. offic. c. 20. Caveamus, ne, dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quemdam honorum operum. Tertium, ut ne ulla desit circumstantia, secundum rectæ rationis ordinem requisita, ad hoc ut ludi & joci congruant personæ, tempori, loco, &c.

192 Recta quoque ratio dicitur, ludis & jocis parcè utendum. Quia, uti sapienter Tullius (à S. Thoma laudatus q. 168. a. 2.) non ita generatim à natura sumus, ut ad ludum & jocum facti esse videamur, sed ad severitatem potius, & ad quadam studia graviora, atque majora..... Ludo & joco uti licet, sed sicut somno, & quietibus ceteris, tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus.

193 Scio à nonnullis objici Ambrosium loco citato c. 23. dicentem: Licet interdum honesta joca, ac suavia sint; tamen ab ecclesiastica abhorrent regula. Quoniam qua in Scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum usurpare possumus? Et infra: Non solum profanos, sed omnes etiam jocos declinandos arbitror: plenum suavitatis & gratiæ sermonem esse, non indecorum.

194 Verùm S. Thomas ubi supra ad 1. respondet, Ambrosium non excludere universaliter jocum à conversatione humana, sed à Doctrina sacra, quæ quia maximis rebus intendit (secundum illud Proverb. 8. „Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum,“) prorsus abstinendum est ab usurpatione verborum sacrorum in jocis, & locutionibus vanis, vel profanis, ob eorum dignitatem, quæ tanta est, ut adimat jocandi facultatem. Nam, ut Tullius in 1. Rhetoric. ait: „aliquando rei dignitas adimit jocandi facultatem.“ Unde Tridentinum sess. 4. prohibet, ne quispiam quomodolibet verba Scripturæ sacræ audeat ad profana, Tom. II.

scurrilia, fabulosa, vana convertere.

Quodque sic intelligendus sit Ambrosius, 195 S. Thomas probat ex laudatis verbis ipsius: Quoniam in Scripturis sanctis non reperimus ea quemadmodum usurpare possumus. Sic Ambrosium legit sanctus Doctor, non autem ut legit objectio. Et reverà jocorum usum in Scripturis sanctis reperimus. Genes. 26. *Vidit Abimelech Isaac jocantem cum Rebecca uxore sua.* 2. Reg. 6. *Ludebant coram Domino.* 1. Paralap. 13. *Ludebant coram Deo.* Et c. 15. *David saltantem atque ludentem.* Quodque non omnis jocus & ludus Ecclesiasticos ac Religiosos dedecet, probatur ex eo quod virtus ex moderata recreatione magis erigatur, quam excidat, & tempestivè laboris intermissione Religiosi fiant ad opus Dei vegetiores, ut nostræ habent Constitutiones, à SS. Pontificibus approbatæ, p. 1. c. 18. n. 12.

2º. ex eo quod etiam in ipsis procedat discursus S. Thomæ loco citato art. 2. ubi sic: Sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem (quia non potest continue laborare, propter hoc quod habet finitam virtutem....) ita etiam ex parte animæ, cujus etiam est virtus finita..... Et idè, quando ultra modum suum in aliquis operationes se extendit, laborat, & ex hoc fatigatur; quia in operationibus animæ simul etiam laborat corpus, in quantum scilicet anima intellectiva utitur viribus per organa corporea operantibus. Sunt autem bona sensibilia connaturalia homini. Et idè quando anima supra sensibilia elevatur, operibus rationis intenta, nascitur inde quadam fatigatio animalis, sive homo intendat operibus rationis practice, sive speculative. Magis tamen si operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis à sensibilibus elevatur..... Tanto autem aliquis magis altero fatigatur, quanto vehementius operibus rationis intendit. Sicut autem fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem; ita etiam oportet quod fatigatio animalis solvatur per animæ quietem. Quies autem animæ est delectatio.... Et idè oportet remedium contra fatigationem animaleam adhiberi per aliquam delectationem, intermissâ intentione ad insidendum studio rationis.

3º. quia in collationibus Patrum collat. 24. 197 c. 21. legitur: „quod B. Joannes Evangelista, cum quidam scandalizarentur quod eum cum discipulis suis ludentem invenerant, dicitur mandasse uni eorum qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quæsit, utrum hoc continue facere posset? Cui respondit, quod si hoc continue faceret, arcus frangeretur. Unde B. Joannes subintulit, quod similiter animus hominis frangeretur, si numquam à sua intentione relaxaretur. „Hujusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quaritur nisi delectatio animalis, vocatur ludicra, vel jocosa (prosequitur S. Thomas) & idè necesse est talibus interdum uti, quasi ad quadam animæ

quisiem..... Et idè circa ludos potest esse aliqua virtus, quam Philosophus 4. Ethic. 8. *eutrapeliam* nominat. Et sic *eutrapelius* dicitur qui bene convertit aliqua dicta vel facta in solatium, & in quantum per hanc virtutem homo refranatus ab immoderantia ludorum, sub modestia continetur.

198 Idè in 2. dist. 30. a. 5. in fin. corp. dicit quòd *ludere ad recreationem, servato modo eutrapelia..... sicut comedere & bibere, servato modo temperantia, meritorium est in eo qui charitatem habet, quàm Deum ultimum finem vite sue constituit.*

199 Sunt tamen ludi quidam Clericis prohibiti, v. g. ludus alearum, quia cap. *Clerici* de vit. & honest. Cleric. ipsis severè prohibetur, ne isti ludo vacent, id est crebrò, multùmque aleis ludant. Unde Natalis Alexander Theol. Dogmat. & Moral. tom. 5. tract. de Sacram. Ord. c. 5. censet id ipsis prohibitum sub gravi crimine, & non solum ludis aleatoris ludere, sed & ludentes studiosè spectare. Quod facere non censentur, qui scientes & volentes non adeunt domos aut societates, in quibus alea luditur, aut in iis non morantur eo fine, ut huiusmodi ludo intersint; sed qui ex condicò, & deliberata voluntate, absque necessitate, in ea se loca conferunt, ubi alea luditur, ut eo spectaculo avidos pascant oculos. Hos autem graviter peccare, ibi probat ex eo, quòd in materia gravi transgrediantur Canones spiritu Dei conditos, & totius mundi reverentiã consecratos; uti probat ex Concilio Lateran. sub Innoc. III. can. 16. ex cap. *inter dilectos* extr. de excess. Prælat. atque ex Concilio Tridentino sess. 22. c. 1. de reform. anteriora Ecclesiæ decreta circa vitam & honestatem Clericorum, & nominatim circa aleas & ludos, renovante.

200 In Paralipomenis verò moralibus pag. 20. & seqq. id non solum confirmat, sed & amplius probat ex Concilio Senonensi anni 1528. c. 25. ubi de Clericis dicitur: *A ludo alearum, aliisque qui à sorte pendent, abstineant; neque ludentium favores, spectatores, aut testes existant.* Ex Concilio Narbonensi anni 1551. can. 18. necnon ex Aquisensi 1585. can. 9. Mechliniensi 1607. tit. 18. ex Statutis Siffredi Archiepiscopi Colonienfis tit. de vit. & honest. Cler. quæ repetita, & confirmata sunt in Concilio Colonienfi 1310. Ex Synodo Nemausensi 1484. cod. tit. Ex Concilio Saltzburgenfi 1420. cap. 4. Ex Synodo Carnotenfi 1526. Et Statutis Synodalibus Stephani Poncherii, Episcopi Parisienfis, necnon Illustriss. ac modò Eminentiss. D. Antonii Ludovici de Noailles, ejusdem Regiæ Civitatis Archiepiscopi anno 1691. editis.

201 His addit Statuta Synodalia Petri de Colle-Medio, Rothomagenfis Archiepiscopi, sicut & Decreta Concilii Mediolanensis, & Mexicani. Addit denique auctoritatem

sancti Raymundi. Et subdit: "Quis grave peccatum esse neget, leges Ecclesiæ sacratissimas ac mandata in materia gravi violare? aleatorios ludos, non modò sancti Patres & Concilia damnant, sed & Justinianus Imperator Novellâ 122. & non solum Imperatores, sed & Reges, & Gentiles ipsi, & hæretici bonis moribus contrarios pronuntiant.

Ab iis ut Clericos averteret Ecclesia, non solum prohibuit, ne taxillis, aut chartis, aliisve huiusmodi ludis luderent, verùm etiam ne ludentes spectarent; quemadmodùm illis prohibuit ingressum popinarum, ut eos à crapula & ebrietate penitus averteret, quæ graviora sunt in sacris hominibus, quàm in secularibus criminibus..... Ludis aleatoris non solum ludere, sed interesse, ac ludentes spectare, sub gravissimis pœnis prohibent frequentia Concilia, etiam Generalia: quis prævaricatores sacrarum sanctionum à gravi crimine excuset? Quis temeritatis non damnet Anonymum Authorem, aliosque farinae similis homines, qui canones illos vim legis amplius non habere effutiunt? Quis non potius auscultandum censet sacre Synodo Tridentinæ sess. 22. cap. 1. de reform. canones illos innovanti, & sess. 25. c. 18. de reform. declaranti, fideles omnes, & maximè Clericos, ad observantiam sacrorum Canonum pro virili sua parte adstringi: *Sicant universi, sacratissimos Canones exalte ab omnibus, & quoad fieri potest, indistinctè observandos?*

Quis inconcussum illud S. Thomæ principium non amplectatur 2. 2. q. 97. a. 5. *Si maneat ratio eadem propter quam lex primò utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit?* At eadem ratio manet, propter quam Ecclesia in Conciliis frequentibus Generalibus, Provincialibus, Diecefanis, prohibuit Clericis, non solum ne taxillis & chartis luderent, verùm etiam ne huiusmodi ludis interessent, ac ludentes spectarent. Eandem igitur vim habent Canones, quibus id vetitum, quæcumque consuetudo seu verius corruptela contra invaluerit.

Quamvis autem grave peccatum esse dixerim, sic ludentes spectare, non tamen lethale semper peccatum esse scripsi, nec fieri posse ut aliquando veniale sit, propter circumstantias. Quemadmodùm enim à peccato mortali excusandos censeo (cum S. Antonio, cujus verba retuli in eodem Theologia nostræ Moralis loco) illos qui non ex cupiditate, sed ob recreationem, ut modicum quid, ut pueri, & moderatè ludunt; ita nec gravis peccati reos existimo, qui sic ludentes spectant, &c. Hactenus Natalis Alexander.

An autem lucrum ex ludo aleatorio acceptum restitui debeat? Respondet sanctus Thomas in 4. dist. 15. q. 2. quæstiunc. 3. ad 2. *Si lucratus est ab eo, qui non habuit pos*

restatem alienandi, tenetur ad restitutionem ei... Si autem ludit cum eo qui potestatem habet alienandi que sua sunt, si tractus ludi, & amissit, potest repetere: si lucratus est, non tenetur restituere. Quia ille qui amissit, non est dignus recipere; nec potest licite retinere, secundum jus positivum, sed debet in elemosynam erogare: nisi jus positivum per contrariam consuetudinem esset alicubi abrogatum. Si autem alium traxerit, si amissit, non competit ei restitutio; si autem lucratus est, tenetur ad restituendum illi, a quo lucratus est. Sed hac de re plura libro sequenti.

206 Ex dictis patet 1°. eutrapeliam non permittit ludos vetitos. 2°. quamplurimos contra eutrapeliæ virtutem peccare per excessum, vel ludis vetitis ludendo, vel nimis dissolutè & profusè jocando, vel etiam verba offensiva, aut turpia, vel scurrilia proferendo. Qua in re committi potest mortale peccatum, uti docet sanctus Thomas q. 168. a. 3. addens, quòd alio modo potest esse excessus in ludo, secundum defectum debitarum circumstantiarum, puta cum aliqui utuntur ludo, vel temporibus, vel locis indebitis, aut etiam præter convenientiam negotii, seu persone. Et hoc quidem quandoque potest esse peccatum mortale, propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis

dilectioni Dei, ita quòd contra præceptum Dei, vel Ecclesiæ, talibus ludis uti non refugiat, v. g. tempore quo tenetur Sacrum audire. Quandoque autem est peccatum veniale, puta si aliquis non tantum officitur ad ludum, quòd propter hoc velit aliquid contra Deum committere, vel si aliquis ultimè ludat propter voluptatem. Nam, ut Philosophus ait 10. Ethic. 6. delectationem, & quietem non propter se debet aliquis querere in humana vita, sed propter operationem. Miratur proinde Boudartius hîc, quòd nonnulli Casuistæ in hac parte Philosophum, tantoperè aliàs adamatum, & sanctum Augustinum relinquunt, ut sequantur partes Juliani, jurati hostis Ecclesiæ & Augustini.

Denique aliquando etiam per defectum 207 peccatur contra virtutem eutrapeliæ, dum scilicet aliquis adeò durus est & agrestis, ut nihil unquam delectabile exhibeat in conversatione, estque molestus delectationem exhibentibus, honestèque jocantibus & ludentibus. Ita sanctus Thomas ibidem. Hoc enim (inquit) vitiosum est, & tales dicuntur duri & agrestes, ut Philosophus dicit in 4. Ethic. Unde Seneca dicit: Sic te geras sapienter, quòd nullus te habeat tamquam asperum, nec contemnat quasi vilem.

LIBER NONUS. AMOR JUSTUS;

Sive

DE JURE ET JUSTITIA

208 **A**pparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut... justè... vivamus in hoc seculo. Apparuit utique, non solum ut foris per tradita præcepta, sed & præcipuè ut intus per Spiritum sanctum diffusâ charitate, veræ justitiæ legem scriberet in cordibus nostris. Charitatis proinde infusio, est ipsa gratia erudiens nos, ut justè vivamus in hoc seculo. Gratia quippe ista erudit nos, ut sua cuique tribuamus: Deo scilicet amoris principatum; proximo, quidquid ipsi stricto est jure debitum; nec ipsi faciamus quod nobis fieri volumus; quidquid autem nobis fieri volumus, & ipsi faciamus, benefaciendo, malum pro malo non reddendo, nullam ipsi injuriam faciendo, &c. Eadem gratiâ erudiente didicimus, quòd (ut Aug. ait in Pl. 61.) est quadam justitia manens, à qua si recedis, injustus es; ad quam si accedis, justus es; te recedente, non deficit; te accedente, non crescit. Sed ubi est

illa? transcendente omnia creata; vade illuc ubi semel locutus est Deus, & ibi invenies fontem justitiæ. Ex illo fonte profluit ille ordo justitiæ, ut serviens Deo animus rectè corpori imperet, & in ipso animo, Domino Deo subiecta ratio, rectè imperet libidini, ceterisque vitis, prout Augustinus loquitur lib. 19. de Civit. Dei cap. 2. Denique, eadem gratiâ erudiente didicimus id præstare, quod S. Prosper, seu potius Julianus Pomerius lib. 3. de vit. contemplat. cap. 23. ait: Si in hac vita justitiam conamur implere, cujus justitiæ opus est proprium, sua cuique tribuere, Deo nos, à quo sumus facti, reddamus; nec dominari ea nobis, quibus naturaliter præpositi sumus, permittamus. Dominetur vitis ratio; subiciatur corpus animo; animus Deo, & impleta est hominis tota perfectio. Ac per hoc & nos justitiæ facti participes, sua cuique tribuimus, si inferiora melioribus, & virtutibus carnalia oblectamenta subdamus: & sicut viventia vinâ carentibus;

V u 3